

**UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA**

DIPLOMSKO DELO

DRUGI POKOJNINSKI STEBER

Ljubljana, maj 2002

TINA JESIH

IZJAVA

Študentka Tina Jesih izjavljam, da sem avtorica tega diplomskega dela, ki sem ga napisala pod mentorstvom dr. Tineta Stanovnika in dovolim objavo diplomskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, 28. 5. 2002

Podpis: _____

KAZALO

1. UVOD	1
2. TRIJE STEBRI V POKOJNINSKEM SISTEMU	2
2.1. PRVI STEBER	2
2.2. DRUGI STEBER	3
2.3. TRETJI STEBER	3
3. DRUGI POKOJNINSKI STEBER	3
3.1. RAZLOGI ZA UVEDBO	3
3.2. TIPOLOGIJA PRIVATNEGA POKOJNINSKEGA SISTEMA	5
3.2.1. MEHANIZEM FINANCIRANJA	5
3.2.2. SISTEM DOLOČENIH DAJATEV IN SISTEM DOLOČENIH PRISPEVKOV ...	5
3.2.2.1. Sistem določenih dajatev (SDD)	5
3.2.2.2. Sistem določenih prispevkov (SDP)	5
3.2.2.3. Premik od SDD k SDP	6
3.3. MEHANIZMI FINANCIRANJA V DRUGEM STEBRU	6
3.3.1. NOTRANJI MEHANIZMI FINANCIRANJA	7
3.3.1.1. Splošni stroški poslovanja	7
3.3.1.2. Knjigovodske rezerve	7
3.3.1.3. Individualno jamstvo za izplačilo pokojnine	8
3.3.2. ZUNANJI MEHANIZMI FINANCIRANJA	8
3.3.2.1. Pokojninski sklad	8
3.3.2.2. Zavarovalnica	9
3.3.2.3. Banka	10
3.3.2.4. Pokojninska družba	10
3.4. POMEN FINANČNIH INSTITUCIJ	10
3.5. DRUGI STEBER: OBVEZNA ALI PROSTOVOLJNA UDELEŽBA	11
3.5.1. OBVEZNA UDELEŽBA V DRUGEM STEBRU	11
3.5.2. PROSTOVOLJNA UDELEŽBA V DRUGEM STEBRU	12
3.5.2.1. Institucionalno okolje	12
3.5.2.2. Obseg pokritosti	12
3.5.2.3. Zaščita pravic članov	12
3.6. DAVČNA OBRAVNAVA	13
3.7. IZPLAČEVANJE DODATNE POKOJNINE IZ DRUGEGA STEBRA	14
3.8. VPLIVI DRUGEGA STEBRA NA GOSPODARSTVO, VARČEVANJE, INVESTIRANJE	15
3.8.1. OBNAŠANJE POKOJNINSKIH SKLADOV NA FINANČNIH TRGIH	16
3.9. KRITIČEN POGLED NA PRIVATIZACIJO POKOJNINSKEGA SISTEMA	16
4. UREDITEV DRUGEGA POKOJNINSKEGA STEBRA NA NIZOZEMSKEM	17
4.1. OBVEZNA UDELEŽBA V DRUGEM POKOJNINSKEM STEBRU	18
4.1.1. PRIVATNI SEKTOR	18
4.1.2. JAVNI SEKTOR	19
4.2. PROSTOVOLJNA UDELEŽBA V DRUGEM POKOJNINSKEM STEBRU	19
4.2.1. OBSEG DELOVANJA	19
4.2.2. VRSTE POKOJNINSKIH NAČRTOV NA NIZOZEMSKEM	20
4.2.3. DAVČNA OBRAVNAVA	21
4.2.4. ZAŠČITA ČLANOV	21
4.3. OMEJITVE SKLADOV PRI NJIHOVIH NALOŽBAH	22

4.4. MOBILNOST DELOVNE SILE IN PRAVICA DO POKOJNINE	22
5. UREDITEV DRUGEGA POKOJNINSKEGA STEBRA V ŠVICI	22
5.1. ZGODOVINSKI RAZVOJ	22
5.2. DELOVANJE POKOJNINSKIH SKLADOV	23
5.3. FINANCIRANJE DRUGEGA STEBRA	24
5.4. PRAVICE OB UPOKOJITVI	24
5.5. DAVČNA OBRAVNAVA	25
5.6. VREDNOTENJE IN NALOŽBENA POLITIKA SKLADOV	25
5.6.1. PRAVILA VREDNOTENJA	25
5.6.2. NALOŽBENA POLITIKA SKLADOV	25
5.6.3. FINANČNI UČINEK	26
5.7. JAMSTVENI SKLAD IN DODATNI SKLAD	26
5.8. DOLŽNOST RAZKRITJA PODATKOV	27
5.9. POGLED V PRIHODNOST	27
6. UREDITEV DRUGEGA POKOJNINSKEGA STEBRA NA MADŽARSKEM	28
6.1. ZAČETEK REFORME IN OBDOBJE PREHODA	28
6.2. FINANCIRANJE DRUGEGA STEBRA: STROŠKI IN KORISTI	29
6.2.1. STROŠKI	29
6.2.2. KORISTI	29
6.3. INSTITUCIONALNE ZNAČILNOSTI MADŽARSKEGA DRUGEGA STEBRA ..	30
6.3.1. PRAVNA UREDITEV	30
6.3.2. PRAVILA NALOŽBENE POLITIKE	30
6.3.3. REVIZIJA IN RAZKRITJE POSLOVANJA	30
6.3.4. IZPLAČEVANJE ANUITETE	30
6.4. VLOGA DRŽAVE IN NADZOR	31
6.4.1. JAMSTVENI SKLAD	31
6.4.2. ZAJAMČENI DONOS	31
6.4.3. NADZOR	31
6.5. MADŽARSKI DRUGI STEBER V ŠTEVILKAH	32
6.5.3. STRUKTURA NALOŽB POKOJNINSKIH SKLADOV	32
6.6. POGLED V PRIHODNOST	33
7. UREDITEV DRUGEGA POKOJNINSKEGA STEBRA V SLOVENIJI	34
7.1. ZAČETEK REFORME POKOJNINSKEGA SISTEMA	34
7.2. DODATNO POKOJNINSKO ZAVAROVANJE	34
7.2.1. POKOJNINSKI NAČRT	34
7.2.2. NEKATERE ZNAČILNOSTI DODATNIH POKOJNINSKIH ZAVAROVANJ	34
7.2.3. DAVČNE OLAJŠAVE	35
7.3. KRITIKA DODATNIH POKOJNINSKIH ZAVAROVANJ IN NJIHOVA PRAKSA	36
7.4. PRIKAZ TRENUTNEGA STANJA V SLOVENIJI IN RAZVOJ V PRIHODNOST	36
8. SKLEP	37
LITERATURA	39
VIRI	41

1. UVOD

Reforma pokojninskih sistemov je eden od osrednjih problemov, s katerimi se srečujejo številne evropske države v zadnjih desetletjih. Obseg in vsebina reform se po državah razlikuje, za vse pa je značilno, da se zavedajo njene nujnosti. Pritiski na sisteme zagotavljanja socialne varnosti v starosti so vse večji, predvsem zaradi spremenjenih gospodarskih in demografskih razmer. Demografska struktura držav se občutno spreminja. Razmerje med delovno neaktivnim in delovno aktivnim prebivalstvom se povečuje in je doseglo raven, ki je zgodovinsko brez primere. S tem bo prišlo do večjega pritiska na višjo javno porabo. Pritisk bo usmerjen na javno pokojninsko zavarovanje, saj je večina izdatkov iz tega naslova odvisna od starostne strukture prebivalstva.

Evropski socialni model, ki je v 60. in 70. letih dokazoval, da obsežna socialna država lahko pripomore k povečani učinkovitosti, je zašel v krizo. Vedno več je bilo razprav o vlogi socialne države, ki so dokazovale, da previsoki socialni izdatki zavirajo gospodarsko rast. Prevelik delež izdatkov za socialno varnost naj bi pretirano povečal regulatorno vlogo države v gospodarstvu, kar naj bi posledično vplivalo na neučinkovito alokacijo sredstev družbenega proizvoda in slabo vplivalo na delovanje trga kapitala in dela. Izhod iz opisanih problemov naj bi bila privatizacija socialne države, delna ali popolna (Bugarič, 1999).

V zadnjih letih smo priča čedalje ostrejši kritiki ustaljenih javnih dokladnih sistemov pokojninskega zavarovanja, ki so najpogostejša oblika pokojninskega sistema, in vedno večji zahtevi po popolni ali delni privatizaciji te oblike pokojninskega sistema. Nasproti obstoječemu javnemu sistemu se kot alternativo postavi delna privatizacija dokladnega sistema in uvedba večstebnega sistema pokojninskega zavarovanja. Javni dokladni prvi steber se sicer ohrani, a močno zmanjša, in opravlja funkcijo osnovne socialne varnosti. Del prispevkov iz javnega sistema se prenese v naložbeni, drugi steber, kjer državljani svoja sredstva obvezno vlagajo v zasebne pokojninske sklade. Pri prvem stebru naj bi se odpravila povezava med prispevki in prejemki, minimalne pokojnine pa bi se financirale iz davkov. S tem bi javni sistem izgubil vlogo temeljnega stebra pokojninskega zavarovanja. Naložbeni, zasebni, drugi steber bi tako postal tisti del celotne pokojninske sheme, ki naj bi dolgoročno zagotavljal uspešno in stabilno delovanje pokojninskega sistema (Chassard, 1997, str. 2-5).

Namen diplomskega dela je analiza delovanja drugega pokojninskega stebra. Z opisom njegovega financiranja, ureditve, davčne obravnave ter ostalih karakteristik bom poizkušala pokazati na nujnost njegove uvedbe v pokojninske sisteme držav v tranziciji oziroma utemeljiti njegovo uporabo v evropskih državah, ki že imajo drugi pokojninski steber.

Na začetku bom predstavila večstebni pokojninski sistem, ki se je izkazal kot najboljša rešitev. To je mešana strategija, ki še vedno ohranja veliko elementov dokladnega sistema, medtem ko uvaja naložbeni sistem.

Bistveni del diplomskega dela je tretje poglavje, ki analizira delovanje drugega stebra. Razložila bom kakšen sistem financiranja uporablja drugi steber in kakšne oblike pokojninskih načrtov so značilne zanj. Opisala bom tudi davčne vplive in vlogo pokojninskih skladov kot finančnih institucij na trgu kapitala ter vpliv drugega stebra na celotno gospodarstvo. Del poglavja bom posvetila tudi kritičnemu pogledu na drugi pokojninski steber in naložbenemu sistemu financiranja.

V četrtem, petem, šestem in sedmem poglavju bom opisala ureditev drugega pokojninskega stebra v štirih evropskih državah, in sicer na Nizozemskem, v Švici, na Madžarskem ter v Sloveniji. Nizozemska in Švica imata zelo razvit drugi pokojninski steber. Madžarska in Slovenija pa sta tranzicijski državi. Madžarska je s pokojninsko reformo uvedla delno privatizacijo javnega pokojninskega sistema. Del prispevkov iz prvega stebra je preusmerila v drugi steber, ki je postal obvezen za vse državljane, ki so se prvič zaposlili po letu 1998. V Sloveniji se je vlada odločila za reformo obstoječega javnega pokojninskega sistema brez privatizacije. Uvedla je zakonodajo, ki spodbuja državljane, da za svojo starost prostovoljno varčujejo v privatnih pokojninskih skladih. Konci poglavij o ureditvi drugega pokojninskega stebra posameznih držav so namenjeni pregledu trenutnega stanja in pogledu v prihodnost, saj je že v času nastajanja diplomskega dela prišlo do novosti na področju pokojninskih reform.

2. TRIJE STEBRI V POKOJNINSKEM SISTEMU

Pokojninski sistemi v Evropi so usmerjeni v večsteborni sistem pokojninskega zavarovanja. V večini evropskih držav prevladuje sistem treh stebrov ali pa so v procesu reforme njihovega uvajanja. Delovanje drugega stebra je tesno povezano s prvim stebrom, saj le-ta odločilno vpliva na moč in zastopanost drugega stebra v celotnem pokojninskem sistemu. Osnovna značilnost drugega stebra ni popolna nadomestitev, temveč dopolnitev in razbremenitev prvega stebra.

2.1. PRVI STEBER

Prvi steber je osrednji steber pokojninskega zavarovanja in temelji na medgeneracijski solidarnosti. Nanaša se na socialno varnost, ki jo ob upokojitvi nudi država vsakemu državljanu, ki je v svoji aktivni dobi plačeval obvezne prispevke za pokojninsko zavarovanje. Obvezno pokojninsko zavarovanje temelji na dokladnem (*pay-as-you-go*) sistemu financiranja oziroma sprotne prispevnem kritju. Ta sistem financiranja je vzpostavil mehanizem, ki določa, kako bodo sedanji delavci kot upokojenci dobivali pokojnino v zameno za prispevke, ki jih danes plačujejo sedanjim upokojencem. Tako se sredstva za izplačevanje pokojnin sproti zagotavljajo iz prispevkov zavarovancev, ki so v aktivni dobi. V okviru 'medgeneracijske pogodbe' mlajše generacije zavarovancev plačujejo prispevke s tem namenom, da bodo naslednje generacije prav tako zbirale sredstva za izplačevanje njihovih pokojnin. Ravno tu pa nastane problem trajnosti javnega pokojninskega zavarovanja. Demografske razmere in drugi vzroki v primeru sprotne prispevnega kritja povečujejo negotovost za sedanje zaposlene, ki bodo nekoč postali upokojenci, saj jim bo pokojnina iz

prvega stebra nudila le osnovno socialno varnost. Sistem tudi ne ustvarja nobenih rezerv (Holzmann, 1997, str. 6-8).

2.2. DRUGI STEBER

Drugi steber praviloma temelji na sistemu naložbenega financiranja. Namen tega sistema je zbrati iste dohodke, ne kot zamenjavo za obljubo, da se bo sistem nadaljeval tudi v prihodnosti, ampak kot zamenjavo za lastništvo finančnega premoženja. Namen drugega stebra ni izriniti oziroma nadomestiti prvi steber, ampak nuditi dodatno pokojnino, ki bi skupaj s pokojnino iz prvega stebra omogočila zadovoljivo stopnjo nadomestila za dohodek iz aktivne dobe. Področje, kjer deluje drugi steber, predstavljajo privatni pokojninski skladi in zavarovalnice, ki v sodelovanju s podjetji oblikujejo finančni dogovor, z namenom, da nudijo dodatne pravice ob upokojitvi. Definicija drugega stebra pokriva veliko število shem in načrtov, ki se razlikujejo med seboj tako po strukturi kot tudi po finančni podpori. Skupna točka vseh različic drugega stebra pa je, da služi kot podpora pravicam, pridobljenim iz prvega stebra, in je zato po posameznih državah tudi predmet različne državne kontrole.

2.3. TRETJI STEBER

Tretji steber predstavlja privatne prihranke posameznika, ki so namenjeni za potrošnjo v njegovi starosti. Vendar pa teh prihrankov ne smemo enačiti z osebnimi prihranki posameznika, ki so namenjeni varčevanju za finančno varnost v bližnji prihodnosti. Tretji steber praviloma ne uživa vzpodbud s strani države z raznimi davčnimi olajšavami. Vsebuje večje finančno tveganje zaradi ekonomskega in socialnega razvoja in tudi zaradi neprevidnosti individualnega varčevalca. Finančni produkti, ki jih nudijo zavarovalnice, banke in investicijski skladi, v okviru tretjega stebra vsebujejo posebne pogodbene pogoje, kot so na primer narava kapitala, pravic, življenjske rente, leto pridobitve pravic iz tretjega stebra itd. (Pesando, 2000, str. 340).

3. DRUGI POKOJNINSKI STEBER

Pojem drugi pokojninski steber ima različno terminologijo po različnih državah. V diplomskem delu uporabljam izraz dodatna pokojnina (*supplementary pension provision*) za pokojnino, pridobljeno iz drugega stebra, in privatni pokojninski skladi (*private pension funds*) za vzajemne sklade, ki upravljajo s sredstvi za bodoče pokojnine (Tamburi et al., 1994).

3.1. RAZLOGI ZA UVEDBO

Po splošnem modelu naj bi bila pokojnina sestavljena iz treh delov, ki naj bi jih prispeval vsak steber. Sistem socialne varnosti deluje po načelu dokladnega financiranja, kar pomeni, da ni treba ustvarjati rezerv za pokrivanje prihodnjih obveznosti. Temelj dokladnega

financiranja je medgeneracijska solidarnost. Zanašanje na solidarnost mora biti omejeno, zato je potreben pristop, ki je bližje kapitalizaciji.

Tako se pojavi vprašanje, ali ne bi bilo dovolj imeti pokojnino iz prvega stebra, ki nudi socialno varnost, in osebno varčevanje posameznika v tretjem stebru, ki bi povišalo standard. Zakaj potrebujemo drugi steber? Razlogov za to je več (Gollier, 2000, str. 226; Chassard, 1997, str. 1):

1. Še vedno obstaja splošno nezaupanje do discipline posameznika, da bo plačeval prispevke za bodočo dodatno pokojnino v tretjem stebru, kljub relativno visokem osebnem dohodku.
2. Delodajalci imajo določeno odgovornost do svojih zaposlenih. Z vključitvijo v drugi steber jim nudijo večjo socialno varnost po upokojitvi.
3. Pokojnina je pravzaprav odložena plača.
4. V okviru prvega stebra so pokojnine omejene.
5. Tretji steber, ki je sestavljen iz popolnoma individualnih varčevanj, je iz gospodarskega vidika finančno bolj tvegan kot pa kolektivna zavarovanja, ki jih ponuja drugi steber.
6. Padec natalitete in rast pričakovane življenjske dobe povzročata težavnejše financiranje pravic iz prvega stebra. Te pravice pa naraščajo hitreje kot prispevki aktivnega prebivalstva.
7. Drugi steber naj bi pripomogel k večji pravičnosti, ker ne vsebuje redistributivne funkcije. Posameznik bi prejel samo to, kar je na svojem individualnem računu sam privarčeval. Povečala bi se varnost prihrankov in svoboda izbire posameznika.
8. Zgoraj navedeni razlogi utemeljujejo obstoj in razvoj drugega stebra. S tem, ko drugi steber zasede prostor med prvim, ki je v celoti javen in obvezen, ter tretjim, ki je popolnoma individualen, se doseže večja stopnja varnosti.

Kljub medgeneracijski solidarnosti se od sedanje in prihodnje generacije ne more zahtevati, da plačuje bistveno višje prispevke v zameno za nižje pokojnine, ki jih bo prejela. Zato mora sedanja generacija ustvariti rezerve, ki bodo porabljene za prihodnje izdatke. Te rezerve imajo pozitiven vpliv, ker so investirane neposredno v gospodarstvo in s tem pospešujejo gospodarsko rast. Država, kot 'menedžer' prvega stebra, ni sposobna ustvariti takih rezerv.

V SDP je obvezno investirati prispevke po najboljši moči (*obligation of best effort*). To pomeni, da je upravljalec sklada zavezan k dobremu in preudarnemu gospodarjenju z naložbami. Pri tem mora upoštevati tudi inflacijo in jo anticipirati z višanjem prispevkov ali izplačati pravice iz rezerv, ki jih je oblikoval že prej. V tem primeru je tveganje popolnoma na strani delavca, ker je realna vrednost zbranih prispevkov odvisna od donosov iz naložb (Bubnov-Škoberne, 1999, str. 71).

V obeh sistemih pokojninskih načrtov se srečujemo z neznanim faktorjem. V SDD se izračuna višina prispevkov, v SDP pa pravice, ki bodo nastopile ob upokojitvi. Zato vedno bolj narašča pomen aktuarskih metod in finančnih izračunov, ki so na tem področju dosegli velik napredek.

3.2.2.3. Premik od SDD k SDP

V OECD državah je v dodatnih pokojninskih načrtih podjetij vedno večji pritisk za premik k SDP. Razlogov za to je več, navedla bom le najpomembnejše (Gollier, 2000, str. 288):

Togo ureditev zakonskih predpisov v drugem stebru občutijo predvsem finančne institucije in delodajalci, ki izvajajo pokojninski načrt v SDD. Zato se vedno več delodajalcev nagiba k pokojninskemu načrtu v SDP, kjer zakonodaja ne predstavlja prevelike omejitve. Edina naloga delodajalca je, da izpolni obveznosti iz plačevanja prispevkov, za ostale aktivnosti je odgovoren upravljalec sklada.

V SDD delodajalec nosi tveganje, ki se v SDP prevali na delavca.

Z vidika zaposlenega je lahko premik od SDD k SDP tudi paradoksalen. Kljub temu, da v SDD delodajalec nosi tveganje, tudi zaposleni težijo k SDP. Razlog za to je, da le-ta omogoča lažjo mobilnost delovne sile. SDD je sestavni del ideje, da zaposleni preživi celotno delovno dobo v enem podjetju. V SDP pa menjava delodajalca ne predstavlja večjega problema.

3.3. MEHANIZMI FINANCIRANJA V DRUGEM STEBRU

Za izvajanje drugega stebra je potrebno izbrati tudi mehanizem financiranja. Analizo bom omejila na dve skupini mehanizmov, ki sta najpogostejši, uporabljajo pa jih podjetja v korist svojih zaposlenih. Ločimo notranje in zunanje mehanizme financiranja (Gollier, 2000, str. 231-236). Pojavi se vprašanje, kdo bo vodil proces od točke A, kjer člani pokojninskega načrta plačujejo prispevke, do točke U, kjer pričnejo prejemati pravice, ki jih zagotavlja sistem.¹

¹ Glej sliko 1.

3.3.1. NOTRANJI MEHANIZMI FINANCIRANJA

V sklopu mehanizmov notranjega financiranja, podjetje ne opravi nobenih izplačil, dokler ne nastopi čas izpolnjevanja njegovih obveznosti. Za ta način se reče, da ne deluje po naložbenem principu. V diplomskem delu navajam tri notranje mehanizme financiranja.

3.3.1.1. Splošni stroški poslovanja

Prvi notranji mehanizem je plačilo obveznosti za pokojninsko zavarovanje direktno iz splošnih stroškov poslovanja. Ta mehanizem deluje na dokladnem načelu. Podjetje izpolnjuje svoje obveznosti iz pokojninskega zavarovanja neposredno od trenutka upokojitve zaposlenega. Pokojnina je lahko določena na osnovi notranjih pravil podjetja ali pa se oblikuje glede na zasluge zaposlenega ali njegove potrebe.

Delovanje podjetja v tej smeri pa je lahko zelo tvegano:

- če podjetje za ta namen ne oblikuje nobenih rezerv, čeprav pričakuje povišanje splošnih stroškov v prihodnosti;
- za zaposlene in bivše zaposlene, ki lahko izgubijo vse, če gre podjetje v stečaj;
- za delničarje, ker bilanca stanja ne prikazuje obveznosti iz pokojninskega zavarovanja med pasivnimi časovnimi razmejitvami kot vnaprej vračunanimi stroški. Zaradi tega je izplačana dividenda precenjena. Tako imajo trenutni delničarji zaradi umetno višje dividende korist na račun prihodnjih delničarjev.

Veliko držav ravno zaradi tega prepoveduje takšen način notranjega financiranja, ki uporablja dokladno načelo.

3.3.1.2. Knjigovodske rezerve

Podjetje lahko zmanjša tveganje prejšnjega notranjega mehanizma s tem, da za vnaprej vračunane stroške, ki bodo nastali zaradi obveznosti iz pokojninskega zavarovanja, oblikuje rezerve v poslovnih knjigah. Višina rezerv v ta namen se izračuna z aktuarskimi metodami, ki so pogosto predmet podrobnih predpisov.

Notranji mehanizem financiranja s knjigovodskimi rezervami ima naslednje lastnosti:

- Oblikovanje rezerv za bodoče obveznosti iz pokojninskega zavarovanja za podjetje pomeni, da bo sposobno prevzeti povišanje stroškov, ki bodo sledili v prihodnosti; rezerve lahko tudi plasira v korespondenčni sklad. Rezerve se knjižijo med dolgoročne rezervacije.
- Mehanizem je nepristranski do različnih generacij delničarjev.

- Za zaposlene in bivše zaposlene ostaja situacija v primeru stečaja enaka kot pri prejšnjem mehanizmu. Nimajo nobenih garancij in so v istem položaju z ostalimi upniki.

Obstaja tudi možnost zavarovanja obveznosti v sistemu notranjega financiranja s knjigovodskimi rezervami. Delodajalec se lahko odloči za kolektivno zavarovanje pri zavarovalnici, ki v celoti ali deloma nudi kritje za obveznosti do zaposlenih. Ponavadi podjetje s tem knjiži v svojih sredstvih terjatev do zavarovalnice v višini aktuarskih rezerv, ki jih je namenila za bodoče pokojnine.

Ta pristop omogoči podjetju zmanjšati likvidnostne probleme, ki jih lahko povzroči izplačevanje pokojnin, čeprav v primeru stečaja zaposlenemu še vedno ne ponuja nobene garancije.

3.3.1.3. Individualno jamstvo za izplačilo pokojnine

Podjetje lahko nekaterim zaposlenim nudi posebne ugodnosti. To se ureja na podlagi osebnega jamstva za izplačevanje pokojnine v obliki pogodbe med podjetjem in zaposlenim. S pogodbo se podjetje zaveže, da bo plačevalo obveznosti v skladu s pokojninski načrtom. Tako kot v točki 3.3.1.2. podjetje oblikuje rezerve v poslovnih knjigah. Lahko pa se oblikovanju knjigovodskih rezerv izogne tako, da sklene individualno zavarovalno polico v svojem imenu v višini knjigovodskih rezerv, ki bi jih drugače oblikoval kot dolgoročne rezervacije.

3.3.2. ZUNANJI MEHANIZMI FINANCIRANJA

Pri zunanjem financiranju podjetje plačuje sredstva, namenjena za bodoče pokojnine tretji osebi. Tretja oseba upravlja s temi sredstvi, ustvarja donos in je kasneje tudi odgovorna za izpolnjevanje obveznosti. Zunanji mehanizmi so: pokojninski sklad, zavarovalnica, banka in pokojninska družba.

3.3.2.1. Pokojninski sklad

Pokojninski sklad je finančna institucija, največkrat organizirana kot vzajemni sklad, in je v splošnem neprofitno orientirana. V anglosaksonskem modelu se imenuje tudi *trust*. Pokojninski sklad predstavlja premoženje, ki je financirano s sredstvi, zbranimi z vplačilom premij in upravljanjem s temi sredstvi. Lastniki sklada so člani sklada in sicer v sorazmerju z višino sredstev, ki so jih vplačali v sklad (A Proposal for Developing..., 2001).

Razlikovati je potrebno med dvema osnovnima različicama pokojninskih skladov, zaprtim in odprtim. V zaprti pokojninski sklad se lahko vključijo le delavci, zaposleni pri delodajalcu, ki je sklad ustanovil. Odprti pokojninski sklad pa vključuje tudi druge delavce. Zaprti pokojninski sklad lahko ustanovi delodajalec, ki pooblasti banko ali zavarovalnico za vodenje

in upravljanje sklada. Odprti pokojninski sklad ponavadi ustanovi banka ali zavarovalnica, ki ga hkrati tudi upravlja (Zakon o invalidskem in pokojninskem zavarovanju, 2000).

Pokojninski sklad tako postane odgovoren za izvedbo pokojninskega načrta, ki vsebuje vrsto in obseg pravic iz drugega stebra ter pogoje za njihovo pridobitev. Pokojninski načrti se med seboj razlikujejo, v osnovi pa je nujno razlikovanje med kolektivnim podjetniškim načrtom in individualnim načrtom. Pri kolektivnem načrtu plačuje sredstva za bodoče pokojnine delodajalec namesto svojih zaposlenih. Individualni načrt pa sklene izvajalec neposredno s posameznim zaposlenim, ki je seveda sam odgovoren za njegovo financiranje (A Proposal for Developing...2001).

Sklad je neodvisen od podjetja, zato so zaposleni v primeru stečaja zaščiteni. Zaščita deluje le do te mere, da če podjetje preneha s plačevanjem prispevkov, zaposlenim ostane vsaj znesek, ki ga je podjetje vplačalo preden je šlo v stečaj. Podjetje ne more zahtevati povračila prispevkov, ki jih je že namenilo v korist zaposlenih za bodoče pokojnine.

Ta vrsta finančnega mehanizma nujno zahteva fiksne in variabilne upravljalne stroške. Med fiksnimi stroški so tisti, ki zadevajo ustanovitev sklada, pripravo dokumentacije, računovodstvo itd. in predstavljajo večino celotnih stroškov. Iz tega sledi, da ta sistem v splošnem deluje, če so prispevki v pokojninski sklad dovolj veliki ali če sklad vključuje dovolj veliko število članov. Le zadostna višina prispevkov lahko omogoči primerne prihranke in pomaga skladu, da doseže ekonomijo obsega (Administrative Costs in..., 2000).

Glavna prednost pokojninskih skladov je, da nudijo delodajalcu možnost izbire, kakšnemu finančnemu tveganju se je pripravljen izpostaviti. Razpoložljive statistike dokazujejo, da ima primerno vodena tvegana naložba dolgoročni donos, ki je bistveno višji od netvegane investicije.

3.3.2.2. Zavarovalnica

Zavarovalnica ima v drugem stebru več različnih vlog (Lindeman, Rutkowski, Sluchynskyy, 2001):

- Kot neodvisna finančna institucija lahko zavarovalnica izvaja individualne in kolektivne pokojninske načrte. Posameznik se vključi v pokojninski načrt tako, da sklene individualno pogodbo z zavarovalnico ali preko podjetja, tako da podjetje pristopi k že obstoječemu pokojninskemu načrtu zavarovalnice. Plačevanje premij poteka enako kot pri pokojninskem skladu. V primeru individualnega pokojninskega načrta je to obveznost posameznika, v primeru kolektivnega pokojninskega načrta pa obveznost delodajalca oziroma možnost delitve plačevanje med delodajalca in posameznika.

- Zavarovalnica lahko posameznikom ali podjetjem nudi možnost vključitve v odprt vzajemni pokojninski sklad, ki ga je ustanovila sama in ga tudi upravlja.

- Nekatera večja podjetja se lahko odločijo za ustanovitev zaprtega vzajemnega pokojninskega sklada za svoje zaposlene. Delodajalec poišče sodelovanje z zavarovalnico in jo pooblasti za upravljanje sklada.

Zavarovalnica tako v splošnem izvaja dve različni naložbeni politiki. Pod prvo alinejo tega podpoglavja se zbrane premije smatrajo kot del tehničnih rezervacij zavarovalnice. Naložbeno tveganje je nizko, saj so sredstva naložena v večji meri v državne vrednostne papirje in obveznice stabilnih podjetij. Pod drugo in tretjo alinejo pa je zavarovalnica upravitelj sklada. Naložbeno tveganje je v tem primeru nekoliko višje, vendar še vedno zmerno. Zavarovalnica plasira sredstva v večji meri v delnice in obveznice podjetji in manj v državne vrednostne papirje.

3.3.2.3. Banka

Vloga bank v drugem stebru je največkrat vidna kot ustanovitelj ali soustanovitelj odprtega ali zaprtega vzajemnega pokojninskega sklada. Banka je lahko tudi upravitelj sklada, v splošnem pa ne izvaja lastnih pokojninskih načrtov kot zavarovalnica (Fifteen Principles for..., 2001).

3.3.2.4. Pokojninska družba

Vzajemni sklad se lahko oblikuje kot pokojninska družba. Statusno je to pravna oseba, organizirana kot delniška družba, ki sme opravljati samo dejavnosti pokojninskega zavarovanja. Za razliko od sklada, kjer se donos od naložb pripiše članom sklada, je pokojninska družba profitna organizacija in je dobiček družbe (donos na investirane premije) last družbe oziroma njenih lastnikov (Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju, 2000).

3.4. POMEN FINANČNIH INSTITUCIJ

V drugem stebru nastopa v vlogi finančnih institucij več organizacijskih oblik, ki sem jih opisala kot zunanje mehanizme financiranja drugega stebra.

Drugi in tudi tretji steber ne bi nikoli dosegla takega razvoja, če ne bi bil na razpolago širok obseg storitev, ki jih nudijo finančne, zavarovalne in bančne institucije. Največji prispevek storitvenega sektorja je finančno upravljanje velikega obsega sredstev, ki se akumulirajo v drugem stebru.

Pomembna je struktura odnosa med skladom in upraviteljem sklada. Kadar sklad upravlja banka, ponavadi ostanejo sredstva, ki so namenjena za kritje obveznosti iz pokojnin, v lasti sklada. Kadar pa sklad upravlja zavarovalnica, postane le-ta tudi lastnik sredstev, namenjenih za kritje obveznosti. Posledično je upravljanje takega sklada manj transparentno (Gollier, 2000, str. 237).

V vseh pogledih igra finančni sektor pomembno vlogo v delovanju privatnih pokojninskih sistemov in obratno, skladi omogočajo prosperiteto finančnega sektorja.

3.5. DRUGI STEBER: OBVEZNA ALI PROSTOVOLJNA UDELEŽBA

Dve bistveni in najpomembnejši različici drugega stebra sta obvezni in prostovoljni. Vprašanje, katere različice se oprijeti, je postalo zelo pomembno v vseh evropskih državah, še posebej v tistih, ki so v fazi uvajanja drugega stebra.

3.5.1. OBVEZNA UDELEŽBA V DRUGEM STEBRU

Udeležba v drugem stebru je obvezna takrat, ko država naloži delodajalcu obveznost, določeno z zakonom, da vključi svoje zaposlene v obvezni pokojninski načrt. Obvezni pokojninski načrt predstavlja večjo socialno varnost in je dogovor med socialnimi partnerji. Udeležba je obvezna tudi za samozaposlene osebe. Z zakonom določene obvezne udeležbe v drugem stebru se ne sme enačiti z notranjimi pravili poslovanja podjetja, kjer je včasih obvezna udeležba v delodajalčevem pokojninskem načrtu pogoj za pridobitev zaposlitve (Tamburi et al., 1994, str. 36).

Širitev in razvoj socialne varnosti sta v nekaterih evropskih državah privedla do potrebe, da se v politiko socialne varnosti uvede obvezna udeležba v drugem stebru. S tem naj bi države povečale ekonomsko varnost starejšega prebivalstva. Vendar pa se je z obvezno udeležbo v drugem stebru težko izogniti padcu privatnega varčevanja in povečanju izpada javnih prihodkov, ker so države obvezno udeležbo spodbujale z davčnimi olajšavami. Po drugi svetovni vojni je bila za Evropo značilna gospodarska rast in prosperiteta, ki je opravičevala potrebo po višjih pokojninah, saj so tudi starejši ljudje želeli isti življenjski standard kot delovno prebivalstvo. Posebej srednji in višji dohodkovni razred nista bila zadovoljna le s pokojnino iz prvega stebra. Drugi steber je tako ponujal zaželeno rešitev.

Država bi se lahko na tej točki ustavila in se zanesla na delovanje prostovoljnega privatnega pokojninskega sistema, ki je osnovan na podlagi pogodbenih dogovorov med delodajalci in sindikati. Vodila bi le kontrolo in nadzor. Ta možnost se je zdela zelo privlačna v državah, kjer je bil privatni pokojninski sistem že razvit (Anglija, Nizozemska). Vendar pa bi popolnoma prostovoljen pristop pri dodatnem pokojninskem sistemu bil preveč selektiven. Prednost bi imeli zaposleni z višjimi osebnimi dohodki in zaposleni v velikih podjetjih na škodo nižjega dohodkovnega razreda, žensk z nestalno zaposlitvijo in vseh bolj ranljivih poklicnih skupin na trgu delovne sile. Široko zasnovan obvezen drugi pokojninski steber je bil politično bolj napreden, ker ni vseboval diskriminacije znotraj različnih poklicnih in dohodkovnih skupin (Tamburi et al., 1994, str. 37).

Naslednji razlog za obvezno udeležbo v drugem stebru je mobilnost delovne sile (Gollier, 2000, str. 290). Z institucionalizacijo drugega stebra bi se mobilnost povečala. Zaposleni namreč

pri menjavi delodajalca vedno naletijo na težave pri ohranjanju pravic iz pokojninskega načrta. Za zaposlenega ni nepomembna prednost, da ostane v istem pokojninskem načrtu, kadarkoli zamenja delodajalca v svojih aktivni dobi.

3.5.2. PROSTOVOLJNA UDELEŽBA V DRUGEM STEBRU

Že v 19. stoletju so državne službe in zasebni delodajalci preudarno oblikovali dogovore s tretjo osebo, ki je nudila njihovim zaposlenim dodatno pokojnino ob upokojitvi, invalidnosti ali smrti. Na primer velika industrijska podjetja v Nemčiji so uvedla koristi ob upokojevanju za svoje zaposlene že pred letom 1891, preden je bil ustanovljen javni pokojninski sistem. Tako kot obvezno je tudi prostovoljno udeležbo v drugem stebru stimuliral razvoj socialne varnosti. Podjetja so se bolj usmerila na dodatno pokojnino kot na osnovno pokojnino iz javnega sistema (Tamburi et al., 1994, str. 48).

3.5.2.1. Institucionalno okolje

Celoten proces, ki vodi do formuliranja prostovoljne udeležbe v drugem stebru, se deli na štiri dele. Prvi del predstavljajo soudeleženci pokojninskega dogovora, in sicer delodajalci, sindikati, ki zastopajo zaposlene, ter predstavniki določenih poklicnih kategorij. Drugi del se nanaša na stopnjo svobode soudeležencev. Vsaka država ima svojo zakonodajo, ki soudeležence pokojninskega dogovora različno omejuje. Tretji del procesa zahteva ustanovitev finančnih institucij, ki prevzamejo izvajanje pokojninskega dogovora. Četrty del pa zajame odnos finančnih institucij do soudeležencev (Tamburi et al., 1994, str. 48).

Ti štirje deli sestavljajo institucionalno okolje prostovoljnega drugega stebra, ki se po posameznih evropskih državah razlikuje. Do razlik prihaja tudi med podjetji znotraj posamezne države. Vsaka država ohranja svoje institucionalno okolje tudi skozi tradicijo.

3.5.2.2. Obseg pokritosti

Drugi steber s prostovoljno udeležbo pokriva manjši del aktivnega prebivalstva kot obvezni drugi steber (Tamburi et al., 1994, str. 59). Prednost daje delavcem z višjimi dohodki, ki so poleg tekoče potrošnje sposobni še varčevati za starost. Možnost izključitve bolj ranljivih poklicnih skupin na trgu delovne sile je večja kot pri obveznem drugem stebru. Selektivnost je ovira, ki se ji ne da izogniti, kadar nezaščitenemu sektorju postane pokojnina iz javnega sistema nezadostna. Alternativna rešitev je, kot sem predstavila v prejšnji točki, obvezen drugi steber.

3.5.2.3. Zaščita pravic članov

Najbolj ranljivi in tveganju izpostavljeni udeleženci prostovoljnega drugega stebra so zagotovo zaposleni. Ko sprejmejo odločitev, da se bodo vključili v pokojninski načrt, tudi tvegajo. Za zbiranje in investiranje prispevkov je potrebna dolga doba in daljše kot je

obdobje, bolj je investicija tvegana. Ker obstaja verjetnost, da zaposleni sploh ne bodo prejeli dodatne pokojnine, je nastala potreba po večji zaščiti pravic zaposlenih.

Zaščita se izvaja na več področjih. Prvo je preprečevanje diskriminacije na osnovi spola, starosti, delovne dobe itd. Drugo področje zajema malomarno upravljanje s prispevki, ki bi zaposlenim zmanjšalo pravice do bodoče pokojnine. Tretje področje, kjer je zaščita nujna, je v primeru nepredvidljivih dogodkov, kot so stečaj, nesolventnost ali likvidacija podjetja, spojitve in pripojitve drugih podjetij. Četrto področje je zaščita proti gospodarskim gibanjem, ki zmanjšujejo pričakovane pravice zaposlenih, kot je zaščita proti inflaciji.

Zaščita in razne vrste garancij so vključene tako v zakonske predpise, kot tudi v posebna pravila pokojninskih načrtov (Tamburi et al., 1994, str. 77).

3.6. DAVČNA OBRAVNAVA

Država promovira in spodbuja drugi steber na dva načina. Prvi je, da vzpostavi primeren drugi steber na osnovi obvezne udeležbe. Drugi pa, da z davčnimi olajšavami spodbuja podjetja in posameznike k udeležbi v drugem stebru. Vse države Evropske unije so z zakonodajo zagotovile davčne olajšave delodajalcem ali posameznikom, ki plačujejo prispevke v drugi steber (Recent developments of..., 2001). Cilj države je jasen, vendar pa se z vključitvijo fiskalne politike v področje drugega pokojninskega stebra porajajo pomembna vprašanja.

Prvo vprašanje je, ali si prihranki za dobo po upokojitvi zaslužijo privilegirano davčno obravnavo v primerjavi z ostalimi oblikami varčevanja. Glavni argument za davčno olajšavo je, da ima prostovoljni drugi steber socialno vrednost. Javnost odobrava kakršnokoli skrbno in varčevalno obnašanje, s katerim se da izogniti stiski v starosti in neprestani odvisnosti od socialne podpore. Razlog, da imajo privatni pokojninski sistemi pridih socialne varnosti, je tudi stopnjevanje stroškov javnega pokojninskega sistema (Tamburi et al., 1994, str. 71).

Glavni argument proti davčnemu privilegiju je, da na osnovi pravičnosti ni mogoče pošteno zagotoviti davčne ugodnosti določenemu delu delovne populacije, kateremu so že zagotovljeni višji osebni dohodki. Po drugi strani pa je dejstvo, da v primeru, če srednji in višji dohodkovni razred nimata dostopa do dodatne pokojnine, bosta na državo pritisnila z zahtevo po večji pokojnini iz prvega stebra. To bo posledično povzročilo povišanje davkov za celotno populacijo. Če se umaknejo davčne olajšave v privatnem pokojninskem sistemu, bo to za državo pomenilo vsesplošno povečanje celotnih stroškov financiranja pokojnin.

Naslednje vprašanje je, ali davčne olajšave ne prikrajšajo države za velike vsote denarja, ki ga še posebej nujno potrebuje, če se proračun nahaja v deficitu². Splošni vpliv davčnih olajšav je težko ovrednotiti, ker je gospodarstvo vseskozi v dinamičnem gibanju. V evropskih državah

² To je problem davčnih izdatkov. To so izdatki, ki nastanejo, ko se državni proračun zaradi davčnih oprostitev odreče določenim prihodkom (Bešter, Plavšak, 1999, str. 17).

se je tako uveljavilo pravilo, ki dovoljuje neobdavčenje prispevkov in donosa, ki se ustvari s prispevki, ter obdavčenje pravic iz drugega stebra³. To pomeni, da so davki odloženi in se plačujejo v času prejemanja dodatne pokojnine (Stanovnik, 1997, str. 3-6). Države se zavedajo, da v času fiskalne varčnosti obstaja možnost nedoslednosti. Z vidika individualnega pokojninskega načrta je dokazano, da v bistvu ne obstaja neto zaslužek v pravem pomenu besede, saj na koncu posameznik s plačevanjem prispevkov hkrati že 'vplačuje' tudi davek na dodatno pokojnino. Po drugi strani pa so dohodki upokojencev v primeru davčne progresije praviloma nižji od dohodkov v aktivni dobi, zato so davki, pomaknjeni v prihodnost, nižji, kot če bi jih morali plačati takoj.

Zadnje vprašanje se nanaša na obnašanje delodajalca. Kakšen je motiv delodajalca pri vključitvi svojih zaposlenih v pokojninski načrt? Ali daje prednost davčnim olajšavam ali socialni varnosti svojih zaposlenih? Tukaj se seveda ne da ponuditi objektivnega odgovora. Motivacija delodajalcev je različna, vendar izkušnje kažejo, da se pri oblikovanju pokojninskega načrta nagibajo k rešitvam, ki so bolj ali manj davčno učinkovite.

3.7. IZPLAČEVANJE DODATNE POKOJNINE IZ DRUGEGA STEBRA

Proces financiranja drugega stebra, ki v sliki 1 poteka od točke A do točke U, se izvaja skozi celotno aktivno dobo delavca. V točki U nastopi upokojitev, preneha se z plačevanjem in investiranjem prispevkov in delavec pridobi pravico do dodatne pokojnine, kar je osnovni cilj drugega stebra. Zaposleni pridobi pravico do dodatne pokojnine, ko izpolni obveznosti in pogoje, določene v pokojninskem načrtu. Sklad oziroma finančna institucija, ki je izvajala pokojninski načrt, pa je odgovorna za izpolnitev svojih obveznosti.

Na voljo ima dve možnosti: izplačilo v obliki mesečnih anuitet ali v obliki enkratnega zneska⁴.

Prva možnost je, da se dodatna pokojnina izplača v obliki anuitete. Višina anuitete je odvisna od višine sredstev, ki so se zbrala na osebnem računu zaposlenega v trenutku upokojitve. Način izračuna anuitete je odvisen od finančne institucije, ki s sredstvi upravljala, in je znan že na začetku zbiranja sredstev. Največkrat se dodatno pokojnino izračuna s faktorji za odmero pokojnine oziroma s faktorji konverzije. Tako zaposleni poleg pokojnine iz javnega sistema prejema še dodatno pokojnino iz drugega stebra, ki jo sklad kot doživljenjsko rento izplačuje od meseca upokojitve do meseca smrti.

Druga možnost je enkratno izplačilo celotnih sredstev (Gollier, 2000, str. 293), ki so se zbrala na osebnem računu zaposlenega. Evropske države imajo različna stališča do te oblike

³ Ta oblika obdavčenja se imenuje EET (*exempt-exempt-taxed*).

⁴ *lump sum* = enkratno izplačani znesek

izplačevanja sredstev. V primeru, da upokojenec dvigne celotna sredstva naenkrat in jih slabo investira, lahko izgubi svojo dodatno pokojnino.⁵

V nekaterih evropskih državah⁶ lahko zaposleni izbirajo med obema možnostma. Glavni razlog za to je, da država omogoči posamezniku, da ima možnost izbire. Če je zadovoljen s pokojnino iz prvega stebra, lahko porabi sredstva iz drugega stebra za druge namene. Nekatere države dovolijo enkratno izplačilo le v primeru nakupa nepremičnine.

Včasih je enkratno izplačilo obdavčeno po ugodnejši stopnji. Razlog za to je, da je kapitalska vsota generator nekih bodočih prihodkov, ki bodo v vsakem primeru obdavčeni.

3.8. VPLIVI DRUGEGA STEBRA NA GOSPODARSTVO, VARČEVANJE, INVESTIRANJE

Tipologija drugega stebra se med evropskimi državami razlikuje. Večina med njimi stremi k naložbenemu načinu financiranja. Pokojninski skladi morajo poslovati razumno in preveriti delodajalca, ki naj bi plačeval prispevke. Varnost zaposlenih se poveča, če je zagotovljen dolgoročen obstoj sredstev, ki bodo sposobna kriti obveznosti iz pokojnin.

Zato je razumljivo, da si država privošči celo zvrst davčnih olajšav za pokojninske načrte z namenom, da so sredstva, namenjena za obveznosti iz pokojnin, primerno naložena in prinašajo zadovoljivo stopnjo donosa.

Naložbeni sistem je tudi velikokrat omenjen kot alternativa dokladnemu sistemu. Njegov cilj je zmanjšati breme prihodnjih generacij, ki morajo z davki in prispevki financirati pokojnine iz javnega sistema.

Drugi pokojninski steber ima pomemben gospodarski in finančni vpliv (Tamburi et al., 1994, str. 88):

- ogromna akumulacija sredstev za pokojninske obveznosti naj bi povečala splošno raven varčevanja;
- investiranje teh sredstev vpliva na velikost in obnašanje kapitalskih trgov;
- donos na investicije pokojninskih skladov regulira tako dolgoročno raven prispevkov kot tudi bodočo pokojnino;
- nekatere evropske države imajo bolj, druge manj razvite finančne trge, ki privabljajo tuj kapital. Tiste z manj razvitim finančnim trgom upajo, da bodo z razvojem drugega stebra povečale razvoj domačega finančnega trga.

⁵ Države, ki ne omogočajo enkratnega izplačila sredstev za dodatno pokojnino so: Francija, Nemčija, Avstrija, Nizozemska, Švedska, Finska, Islandija.

⁶ To so Anglija, Irska, Portugalska, Belgija, Danska, Luksemburg, Švica, Španija, Turčija, Italija.

3.8.1. OBNAŠANJE POKOJNINSKIH SKLADOV NA FINANČNIH TRGIH

Kako pomemben je pokojninski sklad na nekem finančnem trgu, lahko merimo z denarnim tokom (prejemki, izdatki) ali s sredstvi na določen dan. Druga možnost je boljša, ker razkriva velikost virov, ki se ujemajo z bodočimi obveznostmi, in investicijski potencial, ki je v rokah upravitelja pokojninskega sklada.

Akumulacija kapitala je preudarno in razumno obnašanje, vendar ni koristno gospodarstvu *per se*. Za gospodarstvo je pomembna uporaba kapitala, to je njegovo investiranje v določena realna sredstva.

Obnašanje pokojninskega sklada kot institucionalnega investitorja je pogojeno z naslednjimi faktorji (Tamburi et al., 1994, str. 96):

- faktorji, ki določajo ponudbo finančnih sredstev,
- faktorji, ki določajo povpraševanje po finančnih sredstvih, ter
- faktorji stroškov finančnih storitev, dostopnih na trgu.

Faktorji ponudbe finančnih sredstev so:

- makroekonomski faktorji, kot so javni dolg, agregatno domače varčevanje, stopnja investiranja;
- trend inflacije, trend obrestnih mer in dobičkonosnosti podjetij, ki povprašujejo po finančnih sredstvih;
- institucionalni okvir, zakonodaja.

Pri povpraševanju po finančnih sredstvih so pokojninski skladi v prednosti pred ostalimi institucionalnimi investitorji, ker poslujejo na dolgi rok. Upravitelj pokojninskega sklada lahko razvije dolgoročno naložbeno strategijo in jo prilagodi danemu tveganju, donosnosti in likvidnosti.

Faktorji stroškov finančnih storitev tudi vplivajo na odločitve pokojninskih skladov, saj zavarovalnice, banke in investicijske družbe konkurirajo za stranke. Način nastopa ponudnikov finančnih storitev na trgu in njihove cene se bodo v prihodnosti spremenili z naraščujočo konkurenco ter postopno integracijo in liberalizacijo na evropskih finančnih trgih.

3.9. KRITIČEN POGLED NA PRIVATIZACIJO POKOJNINSKEGA SISTEMA

Kljub vsem dejstvom, ki podpirajo nujnost delne privatizacije pokojninskega sistema, se poraja tudi vedno več kritik naložbenega sistema.

Vsak upokojenec naj bi dobil le to, kar je prispeval v drugi steber, naložbeni sistem pa bi zagotavljal varnost pred negativnimi demografskimi trendi. Vendar to drži le z vidika posameznika ne pa z vidika celotnega prebivalstva. Pokojninski sistemi, ne glede, ali so

naložbeni ali dokladni, imajo z agregatnega vidika funkcijo delitve bruto domačega proizvoda. V primeru, da se potrošnja upokojencev večja, ko odvisnostna stopnja⁷ pada, bo več upokojencev porabilo večji del bruto domačega proizvoda, ki ga je proizvedlo čedalje manjše število delavcev (Bugarič, 1999).

Dvomljiva je tudi trditev o pozitivni vlogi privatnih pokojninskih skladov pri izboljševanju upravljanja podjetij. Kapitalski trgi spodbujajo tveganost investicij, zato povečujejo kratkoročne špekulativne projekte, ki imajo visoke donose in niso povezani z dogajanjem v realni ekonomiji. Na koncu pa je tu tudi tveganje, ki se ob slabem poslovanju sklada v celoti prevlači na posameznika. Posameznik ima lahko 'nesrečo', ker njegov sklad posluje slabše.

Naložbeni sistem ne varuje pred nepredvideno inflacijo po upokojitvi, ki lahko bistveno zmanjša vrednost anuitete, ki jo je posameznik privarčeval v času plačevanja prispevkov. Ta problem skuša rešiti z minimalno pokojnino, ki se izplača, če posameznik izpolni določene pogoje, čeprav mu ni uspelo privarčevati dovolj sredstev (Bugarič, 1999).

Verjetno bi bila popolna privatizacija pokojninskega sistema nesmiselna. Zamenjati dokladni sistem financiranja pokojnin z naložbenim sistemom ni najboljša rešitev, še posebej za države v tranziciji. Potrebna je temeljita reforma javnega prvega stebra, ki se dopolni z različnimi dodatnimi oblikami pokojninskega varčevanja (Stanovnik, 1996). Tako je mogoče tudi ustvariti dolgoročen stabilen pokojninski sistem.

V nadaljevanju diplomskega dela sledi prikaz ureditve drugega pokojninskega stebra po posameznih evropskih državah, med katerimi sem izbrala Nizozemsko, Švico, Madžarsko ter Slovenijo. Nizozemska in Švica imata zelo razvit drugi steber. Pri obeh je prisotna obvezna udeležba v drugem stebru, kar nakazuje na pomembnost njegove vloge pri financiranju pokojnin. Slovenija in Madžarska imata skupno točko v tem, da sta tranzicijski državi. Pomembnejša razlika v ureditvi drugega stebra med obema državama je, da je Madžarska uvedla obvezno, Slovenija pa prostovoljno udeležbo v drugem pokojninskem stebru.

4. UREDITEV DRUGEGA POKOJNINSKEGA STEBRA NA NIZOZEMSKEM

Nizozemska vlada vodi politiko, ki zagotavlja primeren, vendar osnovni dohodek za vse državljane. To odgovornost je država izpolnila preko univerzalne AOW⁸ sheme socialnega varstva v prvem stebru, odgovornost za dodatno pokojnino pa položila na pleča socialnih partnerjev. Drugi pokojninski steber Nizozemske obstaja v dveh različicah, obvezni in prostovoljni (Tamburi et al., 1994, str. 32).

⁷ Razmerje med aktivnim prebivalstvom in upokojenci.

⁸ starostna pokojnina

4.1. OBVEZNA UDELEŽBA V DRUGEM POKOJNINSKEM STEBRU

Nizozemska je uvedla obvezno udeležbo na poseben način. Na podlagi pogodbenih odnosov med socialnimi partnerji je država oblikovala obvezni drugi steber tako, da je k temu dogovoru dodala obligacijsko načelo. Tako je nastal obvezni drugi steber za delodajalce določenih industrijskih sektorjev. Ta politika je prinesla dobre rezultate, saj so bile obvezne sheme drugega stebra narejene na naložbenem principu. Obvezna udeležba v drugem pokojninskem stebru se razlikuje glede na privatni oziroma javni sektor (Tamburi et al., 1994, str. 43-45).

4.1.1. PRIVATNI SEKTOR

Nizozemska je leta 1949 sprejela zakon o obvezni udeležbi v dodatnem industrijskem pokojninskem skladu. Industrijski pokojninski sklad je sklad, katerega člani so delodajalci določene industrijske oziroma gospodarske panoge. Zaposleni nimajo pravice zavrniti udeležbe v industrijskem skladu, razen v dveh posebnih primerih. Prvi je ta, da ima industrijski sklad sam moč izključiti delodajalca, če ima delodajalec alternativen dodaten pokojninski načrt, ki nudi vsaj enake ugodnosti, kot bi jih industrijski sklad. Drugi primer pa je, da minister za socialne zadeve in zaposlovanje dovoli izvzetje iz industrijskega sklada v posebnih primerih, kot na primer tuji državljani na začasnem delu na Nizozemskem.

Udeležba je obvezna tudi za samozaposlene osebe in sicer v pokojninskem skladu, ki je bil ustanovljen za poklicno kategorijo, v kateri je samozaposleni dejaven.

Naslednja argumenta govorita v prid obvezni udeležbi v industrijskem pokojninskem skladu:

- stopnja prispevkov ni odvisna od starosti ali zdravstvenega stanja zaposlenega, kar porazdeli tveganje;
- mobilnost delovne sile je višja v industrijskih panogah. Sprememba delodajalca posledično ne sproži potrebe po spremembi pokojninskega sklada.

Po drugi strani pa obstaja tudi kritika obvezne udeležbe v industrijskih skladih:

- lahko vodi do nastanka neželenih monopolov;
- omeji svobodo delodajalca pri izbiri pokojninskega sklada;
- je lahko v nasprotju z delovanjem podjetji, ki imajo hčerinska podjetja v drugih panogah in gospodarskih aktivnostih;
- omeji svobodo posameznih zaposlenih pri izbiri plačevanja prispevkov in varčevanja za pokojnino.

4.1.2. JAVNI SEKTOR

Za zaposlene v javnem sektorju obstaja posebna ureditev na področju dodatnih pokojnin: ABP⁹ sklad, ki vključuje uslužbence državne uprave ter *Railway Employees Fund* (Pokojninski sklad nizozemskih železnic), ki se nanaša na uslužbence železnic.

Railway Employees Fund je bil leta 1994 privatiziran in ustanovljen kot industrijski pokojninski sklad. Tudi članstvo v ABP je obvezno in zaposleni nimajo možnosti izbire. ABP sklad deluje na podlagi naložbenega načela in ima za svoje obveznosti ustvarjene rezerve. ABP pokriva približno milijon državnih uslužbencev, kar ga naredi enega izmed največjih pokojninskih skladov v Evropi.

4.2. PROSTOVOLJNA UDELEŽBA V DRUGEM POKOJNSKEM STEBRU

Zaposleni največkrat pridobijo pravico do dodatne pokojnine preko kolektivnega dogovora z industrijskim skladom. Kadar pa industrijska panoga nima organiziranega svojega industrijskega sklada, lahko delodajalec sam ustanovi sklad.

V tem primeru mora izpolniti določene zahteve, ki jih predpisuje zakon o pokojninskih in varčevalnih skladih. Zagotoviti mora, da so pravice vsakega zaposlenega zavarovane tako, da se sredstva, ki so namenjena za pokojnine, investirajo izven podjetja. Ta pogoj delodajalcu odpira naslednje možnosti (Tamburi et al., 1994, str. 55):

- lahko se pridruži že obstoječemu pokojninskemu skladu (če v tej panogi obstaja industrijski sklad z obvezno udeležbo, delodajalec seveda nima nobene izbire);
- ustanovi svoj pokojninski sklad, ki lahko deluje le za njegovo podjetje ali za več podjetji, ki so pravno ali ekonomska medsebojno povezana;
- sklene dogovor z zavarovalnico;
- dovoli zaposlenemu, da sklene neodvisno pokojninsko zavarovanje z zavarovalnico.

4.2.1. OBSEG DELOVANJA

Pokritost nizozemskega prebivalstva z drugim pokojninskim stebrom je zelo široka.

⁹ Pokojninski sklad za državne uslužbence

Prvi vir podatkov sega v leto 1985, ko je Nizozemska pokojninska zbornica (*Netherland Pension Chamber*) izvedla raziskavo o pokritosti v vseh sektorjih gospodarstva. 81% zaposlenih med 25. in 65. letom je imelo eno izmed oblik dodatne pokojnine drugega pokojninskega stebra. Tako je bilo približno 19% zaposlenih med 25. in 65. letom izključenih iz drugega stebra. Najpogostejši razlogi so bili, da ni bilo nobene spodbude s strani delodajalca ali pa so pripadali posebni skupini zaposlenih, kot so honorarni delavci in poročene ženske (Tamburi et al., 1994, str. 61).

Delodajalci, ki niso sponzorirali pokojninskega načrta, so pripadali eni od naslednjih kategorij:

- delodajalci z manj kot 10 zaposlenimi;
- delodajalci z večinoma honorarno zaposlenim osebjem;
- delodajalci, ki ne pripadajo združenju delodajalcev in tako tudi ne padejo v okvir kolektivnega delavskega sporazuma;
- delodajalci v trgovinskem in poslovnem sektorju storitev.

S sprejetjem novega zakona o davčni obravnavi v drugem stebru, ki je začel veljati 1. 1. 2001, je Nizozemska uvedla tudi posebna pravila, ki preprečujejo diskriminacijo med spoloma in selektivnost med različnimi poklicnimi skupinami. Bolj ranljive poklicne skupine, kot so ženske z nestalno zaposlitvijo, honorarni delavci, delavci z začasno zaposlitvijo, ne smejo biti izključeni iz pokojninskega načrta. Ta pravila so povečala udeležbo nizozemskega aktivnega prebivalstva v drugem stebru na več kot 90% (Kastelein, 2001).

4.2.2. VRSTE POKOJNINSKIH NAČRTOV NA NIZOZEMSKEM

Trenutno je na Nizozemskem ogromno število delujočih pokojninskih načrtov. Naštela bom le najpomembnejše (Tamburi et al., 1994, str. 68):

1. Pokojninski načrt, pri katerem so pravice vezane na plačo. Obstaja v dveh osnovnih variantah (lahko ga enostavno izenačimo s SDD):

- a) načrt, pri katerem so pravice vezane na zadnjo plačo,
- b) načrt, pri katerem so pravice vezane na povprečje plač.

2. načrt, ki temelji na SDP.

Poleg tega obstajajo tudi sheme, ki nudijo samo plačilo ob upokojitvi v fiksnem znesku (neodvisno od plače in včasih tudi neodvisno od delovne dobe).

Med socialnimi partnerji obstaja sporazum, da je visoko kvaliteten pokojninski načrt tisti, ki nudi pokojnino na ravni 70% od zadnje plače, vključno s pokojnino iz prvega stebra po štiridesetih letih delovne dobe.

4.2.3. DAVČNA OBRAVNAVA

Tudi za Nizozemsko velja, da prispevki, ki jih plača delodajalec ali zaposleni, niso predmet obdavčitve. Prav tako niso obdavčena sredstva pokojninskega sklada in donos, ki se ustvari s temi sredstvi. Obdavčena pa je dodatna pokojnina, ko nastopi čas izpolnitve pravic iz pokojninskega načrta. Dodatna pokojnina iz drugega stebra je obdavčena po enakih pogojih kot pokojnina iz prvega stebra.

Pred uvedbo novega zakona so bili davka oproščeni le udeleženci tistih kolektivnih pokojninskih načrtov, ki so jih izvajali pokojninski skladi ali zavarovalnice, registrirani na Nizozemskem. Po 1. 1. 2001 pa ta ureditev velja tudi za udeležence pokojninskih načrtov, ki jih izvajajo tuji skladi ali zavarovalnice (Kastelein, 2001).

4.2.4. ZAŠČITA ČLANOV

Država je uvedla kar nekaj predpisov, ki jih morajo spoštovati pokojninski skladi in delodajalci (Tamburi et al., 1994, str. 84). S tem je v veliki meri zaščitila pravice zaposlenih.

Finančna zaščita

Nizozemska zakonodaja zahteva, da podjetje sredstva, ki so namenjena za pokojnine, nujno loči od svojih lastnih sredstev, tako da jih vplača v pokojninski sklad ali zavarovalnico. Sredstev za pokojnine ne more zahtevati nazaj niti podjetje, ki jih je vplačalo, niti katerikoli drugi upnik. Sredstva in bodoči prispevki morajo biti vedno dovolj veliki, da se ujemajo z obveznostmi sklada. Znotraj te splošne zahteve še vedno obstaja dovolj fleksibilnosti pri oblikovanju pokojninskega načrta.

Če sredstva niso zadostna za kritje obveznosti iz pokojnin, nizozemsko sodišče odredi neplačevanje prispevkov kot premoženjski dolg. V primeru stečaja delodajalca, imajo pri izplačevanju stečajne mase neplačani prispevki prednost pred vsemi ostalimi preferenčnimi in navadnimi upniki. Zakon tudi zahteva, da ustrezno panožno združenje prevzame delodajalčeve obveznosti glede plačevanje prispevkov za dobo enega leta.

V primeru prevzema podjetja, novi delodajalec ni zavezan prevzeti obveznosti iz pokojninskega načrta. Na splošno zaposleni nato prekinde udeležbo v pokojninskem načrtu prvotnega delodajalca in pridobi minimalne pravice, ki so enake, kot če bi dal odpoved v podjetju. Ali bo novi delodajalec prevzel obveznosti iz pokojninskega načrta in nadaljeval plačevanje prispevkov v sklad, je odvisno od tega, če je delodajalec aktiven v panogi, kjer obstaja industrijski sklad ali oblikuje svoj pokojninski načrt. Kadar novi delodajalec oblikuje svoj pokojninski načrt, je transfer pokojninskih pravic od prejšnjega sklada možen le, če sta sedanji in prejšnji sklad ali zavarovalnica pripravljena sodelovati. Če pa je zaposleni že pred prevzemom podjetja bil član obveznega industrijskega sklada, potem se bo to članstvo enostavno nadaljevalo tudi po zamenjavi delodajalca.

Nadzor in kontrola

Nadzor nad pokojninskimi skladi in zavarovalnicami na Nizozemskem je v pristojnosti Zavarovalne zbornice (*Verzekeringskamer*).

Zavarovalna zbornica ima v zvezi s pokojninskimi skladi naslednja pooblastila:

- a) zahteva predložitev letnih revidiranih finančnih poročil;
- b) obvešča javnost o spremembah;
- c) lahko predloži zahtevo na prizivno (apelacijsko) sodišče v Amsterdam, da se imenuje pooblaščen osebo, ki je zadolžena za nadzor sklada v primeru, da:
 - obstaja dokaz o nepravilnem upravljanju sklada;
 - uprava sklada ne predloži zahtevanih finančnih poročil;
 - upravitelj sklada postane nezanesljiv.

4.3. OMEJITVE SKLADOV PRI NJIHOVIH NALOŽBAH

Nizozemska zakonodaja ne vsebuje rigidnih naložbenih predpisov. V glavnem je omejena na priporočila preudarnosti in diverzifikacij naložb. Zavarovalna zbornica opazuje dejansko naložbeno prakso.

V praksi pokojninski sklad, ki ga sponzoriran delodajalec, lahko investira v delnice svojega ustanovitelja ali mu odobri posojilo do največ 5% sredstev sklada oziroma z vključitvijo prostih rezerv, do 10% (Tamburi et al., 1994, str. 103).

4.4. MOBILNOST DELOVNE SILE IN PRAVICA DO POKOJNINE

Novi zakon o obdavčitvi je povečal mobilnost delovne sile in omogočil, da so davčne olajšave dostopne večjemu številu zaposlenih na Nizozemskem. Tuji državljani, ki so na Nizozemskem zaposleni v panogi, ki zahteva obvezno udeležbo v njenem industrijskem skladu, se morajo obvezno včlaniti v pripadajoči industrijski sklad. V primeručasne zaposlitve na Nizozemskem lahko minister za socialno varnost dovoli oprostitev obvezne udeležbe v industrijskem skladu. Ker pa država sedaj nudi davčno olajšavo tudi na prispevke, ki so vplačani v tuj sklad, bo obdavčila izplačano dodatno pokojnino, ne glede na to, ali je zaposleni, ki je član tujega sklada, emigriral iz Nizozemske.

5. UREDITEV DRUGEGA POKOJNINSKEGA STEBRA V ŠVICI

5.1. ZGODOVINSKI RAZVOJ

Švica je javno predstavila koristi večstebnega pokojninskega sistema že leta 1963. Drugi steber je postal z zakonom obvezen leta 1985 in je temeljil na že obstoječih prostovoljnih

kolektivnih zavarovanjih. Švica pozna prostovoljno in obvezno udeležbo, kjer večina delodajalec nudi ugodnosti, ki presegajo minimalne zahteve.

Prvi poskusi za obvezno udeležbo v drugem stebru so bili zavrnjeni leta 1968. Vendar, ko je prišlo do predloga, da se vse obstoječe kolektivne poklicne pokojninske načrte nacionalizira in se s tem poveča prvi steber, so švicarski volilni upravičenci na referendumu decembra leta 1972 raje izbrali obvezno udeležbo v drugem pokojninskem stebru. Referendum je bil pravzaprav obrambni mehanizem proti neusmiljeni širitvi prvega stebra. Tako tudi ni bila izražena pretirana skrb glede dvanajstletne zamude v izvedbi ustavnega amandmaja o obvezni udeležbi v drugem pokojninskem stebru. Zamudo velja pripisati naftni krizi v zgodnjih sedemdesetih letih, svoje pa je prispevala tudi negotovost prebivalstva (Queisser, Vittas, 2000, str. 2-3).

5.2. DELOVANJE POKOJNINSKIH SKLADOV

Zakonodaja zahteva ustanovitev sklada kot samostojne entitete, njegovo neodvisno vodenje, ločitev sredstev, notranjo kontrolo, varne naložbe ter zunanjo kontrolo revizorjev.

Udeležba v drugem stebru je obvezna za vse delavce, ki so v odvisnem delovnem razmerju in njihov letni dohodek presega minimalno raven¹⁰. Včlanitev se začne pri 17. letih za primer smrti in invalidnosti in pri 24. letih za dodatno pokojninsko zavarovanje. Obvezna udeležba se preneha ob upokojitvi ali če dohodek zavarovanega delavca pade pod predpisano minimalno raven.

Udeležba v drugem stebru ni obvezna za (Queisser, Vittas, 2000, str. 6):

- zaposlene, ki ne zaslužijo več, kot je predpisana minimalna raven, in so mlajši od 24 let;
- samozaposlene osebe,
- nezaposlene osebe in invalide,
- delavce, zaposlene na podlagi kratkoročne pogodbe.

Vendar pa se zgoraj našteje osebe lahko vključijo v drugi steber na podlagi prostovoljne udeležbe.

Zaposleni nimajo pravice, da sami izberejo pokojninski sklad, kateremu bodo plačevali prispevke. Včlaniti se morajo v sklad, ki ga je ustanovil ali izbral njihov delodajalec. Kadar zaposleni menjajo delodajalce, lahko akumulirane prispevke pustijo v pokojninskem skladu bivšega delodajalca. Tako lahko delavci pripadajo več kot enemu pokojninskemu skladu, toda samo eden izmed njih je lahko aktiven. To pomeni, da plačevanje prispevkov poteka izključno v en sklad, izplačevanje pa iz vseh ostalih (Nussbaum, 2000, str. 5).

Po podatkih iz leta 1997 drugi steber pokriva 3.1 milijon zaposlenih. Zaradi dvojnega štetja, saj veliko zaposlenih pripada več kot enemu pokojninskemu skladu, bi bila bolj pravilna

¹⁰ Minimalna raven je določena vsako leto in je enaka maksimalni pokojnini iz prvega stebra. Leta 1999 je bilo to 40% povprečne plače.

ocena 2.8 milijonov zaposlenih, kar znaša 74% celotne delovne sile. Če pa izvzamemo še vse tiste delavce, za katere udeležba v drugem stebru ni obvezna, bi pokritost znašala že več kot 90% vseh potencialnih delavcev (Hepp, 1997, str. 5).

5.3. FINANCIRANJE DRUGEGA STEBRA

Pokojninski skladi so pri izbiri mehanizma financiranja v osnovi svobodni, vsaj dokler so sposobni izpolniti svoje obveznosti. Drugi steber temelji izključno na prispevkih zaposlenih in prispevkih njihovih delodajalcev ter donosa, ki je bil ustvarjen z investiranjem akumuliranih prispevkov. Prispevki se odmerijo po načelu *coordinate earnings*. *Coordinate earnings* se določijo vsako leto kot dohodek med maksimalno pokojnino iz prvega stebra in njenim trikratnim zneskom, kar znese približno od 40% do 120% povprečne plače. Vendar pa posamezni pokojninski načrti lahko odpravijo zgornjo in spodnjo mejo. Kadar so prispevki navzgor neomejeni, s tem pridobijo zaposleni iz višjega dohodkovnega razreda, saj jim višji znesek prispevkov kasneje omogoča tudi višjo pokojnino. V primeru, da so prispevki navzdol neomejeni, pa so na boljšem zaposleni v nižjem dohodkovnem razredu, saj jim to omogoča udeležbo v drugem stebru. V nasprotju z drugimi državami prispevna stopnja v Švici ni določena z zakonom. Pokojninski skladi jih določajo sami. Edino pravilo je, da morajo biti prispevki delodajalca vsaj enaki prispevkom zaposlenega. Nekateri skladi določijo prispevno stopnjo enako za vse člane¹¹, nekateri pa uporabijo različne stopnje glede na starost (Queisser, Vittas, 2000, str. 39-40).

5.4. PRAVICE OB UPOKOJITVI

Pravice ob upokojitvi, ki jih nudi drugi steber, so odvisne od tipa posameznega pokojninskega načrta v podjetju. V splošnem velja, da skladi rajši izplačujejo pokojnine v obliki mesečnih izplačil, kot pa celoten znesek naenkrat. Izjema je le pri manjših vsotah ali pa kadar gre za nakup nepremičnine. Enkratno izplačilo se uporabi, tudi kadar se delavec samozaposli ali če za stalno emigrira iz Švice. Dvig celotnega zneska naenkrat je treba napovedati tri leta pred upokojitvijo, vendar pa se v praksi ljudje odločajo o tem ob upokojitvi (Queisser, Vittas, 2000, str. 40).

Pokojninski skladi morajo izpolniti minimalne zakonske zahteve, v glavnem pa je pri postavljanju pogojev uprava sklada svobodna. Zakon določa minimalno stopnjo donosnosti, ki je že od leta 1985 4%. Pod predpostavko, da je povprečna rast plač 4%, tako postavljena stopnja donosa omogoča pokojninskim skladom, da ostaja stopnja nadomestitve¹² konstantna (Queisser, Vittas, 2000, str. 43).

Naslednji faktor, ki je določen, je faktor konverzije v anuiteto. Akumulirani kapital za pokojnino je konvertiran v letno pokojnino s pomočjo faktorja konverzije, ki znaša 7,2%.

¹¹ V tem primeru je prispevna stopnja med 5% in 9% dohodka.

¹² Stopnja nadomestitve pove, kolikšen odstotek plače nadomesti pokojnina.

Glavna slabost je, da prisili upokojence k izplačilu enake anuitete, ne glede na njihove individualne potrebe (Queisser, Vittas, 2000, str. 42).

5.5. DAVČNA OBRAVNAVA

V splošnem velja v Švici pravilo EET. To pomeni, da vplačani prispevki in dohodek (donos na kapital), ki se ustvari s vplačanimi prispevki, niso predmet obdavčitve. Obdavči pa se črpanje dohodka iz pokojninskega sklada, bodisi v obliki anuitet bodisi v obliki enkratnega zneska (Queisser, Vittas, 2000, str. 44).

5.6. VREDNOTENJE IN NALOŽBENA POLITIKA SKLADOV

Na investicijsko politiko ima velik vpliv vrednotenje sredstev in računovodska pravila. Zakon zahteva, da so računovodske metode in metode ovrednotenja konsistentne tako za sredstva kot za obveznosti in se ne spreminjajo brez primerne razloga.

5.6.1. PRAVILA VREDNOTENJA

Pokojninski skladi lahko uporabljajo različne metode vrednotenja (Queisser, Vittas, 2000, str. 48). Najpogostejše vrednotijo netvegane vrednostne papirje po knjižni ali nominalni vrednosti ter lastniške vrednostne papirje in realna sredstva po tržni ali knjižni vrednosti. Pravila vrednotenja so zelo konzervativna in imajo izkrivljen učinek na naložbeno politiko ter finančna poročila. Skladi morajo po zakonu biti sposobni izpolniti svoje obveznosti kadarkoli, kar jih odvrča od naložb v navadne delnice in vrednotenje po tržnih cenah. Prednost dajo naložbam v obveznice, ki dajejo redni dohodek in imajo bolj stabilno vrednost. Konzervativno vrednotenje ustvarja skrite rezerve in podcenjuje vrednost sklada. V zadnjih letih so se pravila vrednotenja v pokojninskih skladih začela spreminjati. Prihaja do pritiska po večjih donosih, kar je vzbudilo tudi razvijajoč trg kapitala.

5.6.2. NALOŽBENA POLITIKA SKLADOV

Pravila o naložbah vsiljujejo skladom predvsem kvantitativne omejitve, ki so bile v prejšnjih letih zelo restriktivne. Vendar pa te omejitve ne zmanjšujejo prekomerne koncentracije tveganja in neučinkovite prakse. Največji problem predstavljajo terjatve do delodajalca, ki sponzorira sklad. Le-te imajo v Švici še vedno večji obseg kot v drugih evropskih državah. Že v preteklosti so imeli skladi velik delež svojih terjatev do delodajalcev¹³, ki so odgovorni za plačevanje prispevkov. S tem, ko pokojninski skladi dovoljujejo tako visok delež nezavarovanih terjatev do delodajalcev-sponsorjev, se pravzaprav spodkopava načelo zunanjega financiranja. Terjatve do delodajalcev ponavadi nastanejo, ker pride do zamude pri plačevanju prispevkov. Trenutno je v Švici trend zmanjševanja terjatev do delodajalca. To spremembo želijo pospešiti z omejitvijo investiranja v navadne delnice delodajalca-sponsorja

¹³ V sredini 80. let so terjatve do delodajalcev švicarskih pokojninskih skladov dosegle skoraj 60% sredstev sklada.

na ne več kot 10% sredstev sklada in zamenjati obstoječe terjatve z obveznicami delodajalca, ki se lahko prodajo na trgu (Queisser, Vittas, 2000, str. 49).

5.6.3. FINANČNI UČINEK

Pokojninski skladi v Švici imajo zelo konzervativno naložbeno politiko. Rajši ostajajo v zakonsko določenih mejah, kot da bi z diverzifikacijo tveganja maksimizirali varnost in donos svojih investicij. Tako ni nobeno presenečenje, da so donosi na naložbe švicarskih pokojninskih skladov zelo nizki. Skladi morajo zagotoviti 4% minimalni nominalni donos.

Za doseganje nizkih donos se navaja tri glavne razloge (Queisser, Vittas, 2000, str. 52):

1. Določena minimalna stopnja donosa je postala pravilo, ker spodbuja konzervativno naložbeno politiko in varuje upravitelja sklada pred tveganjem večjih primanjkljajev v prihodnjih letu.
2. Verjetno je prihajal tudi pritisk iz javnosti po večjih donosih, zaradi posebne sestave drugega stebra. Na eni strani so delavci, ki pripadajo višjemu dohodkovnemu razredu in so zaposleni v velikih podjetjih ter pripadajo SDD. Pri SDD se predpostavlja, da naložbeno tveganje pade na delodajalca. Večji skladi tudi investirajo bolj v delniške vrednostne papirje, kjer se dosegajo višji donosi. Na drugi strani pa so delavci nižjih dohodkovnih razredov, ki pripadajo manjšim podjetjem in SDP. Pri SDP delavci plačujejo prispevke v obsegu omejitev in tako tudi pričakujejo nizke donose. Ti delavci imajo verjetno večje koristi iz prvega stebra zaradi prerazdelitvenega učinka. Zaradi tega tudi niso kritični do celotnega sistema.
3. Uporaba minimalnega faktorja konverzije povzroči normalno sprejemljivo pokojnino in zadovoljivo stopnjo nadomestitve za delavce s povprečnimi plačami, kar ublaži kritiko nizkih donosov.

Pokojninski skladi s SDD poslujejo večinoma bolj kot 'varčevalni računi' ali kot 'skupinska življenjska varčevanja' ne pa kot vzajemni skladi. Zato tudi ni popolnoma jasno, če imajo delavci pravico do kakršnihkoli donosov, ki presežejo zjamčeni minimum. Te presežne donose so namreč zaslužile zavarovalnice oziroma privatni pokojninski skladi.

5.7. JAMSTVENI SKLAD IN DODATNI SKLAD

Pokojninski načrti drugega stebra so zavarovani pri Jamstvenemu skladu (*Guarantee Fund*). Jamstveni sklad je državna ustanova s privatnim vodenjem. Ta sklad temelji na privatnih pogodbah med združenjem okrajnih bank in privatnimi podjetji. Sklad nudi subvencije individualnim pokojninskim skladom, ki imajo neprimerno starostno strukturo ali probleme z insolventnostjo. V zadnjem času je problem insolventnosti zelo narasel, kar je tudi povečal

prispevek v Jamstveni sklad, ki je leta 1998 znašal 0.1%¹⁴. V zadnjem času se je Jamstveni sklad soočal z visokimi stroški, ker je imelo veliko skladov probleme z insolventnostjo, ki jo je v večini primerov povzročil stečaj delodajalca-sponzorja, in ne slabo vodenje sklada.

Dodatni sklad (*Suppletery Fund*) ima v švicarskem drugem stebru sicer marginalno, a pomembno vlogo. Ta sklad so ustanovili skupno delodajalci in sindikati. Vsi delodajalci, ki nimajo možnosti oblikovati svoj pokojninski načrt ali se pridružiti že obstoječemu skladu, se avtomatično pridružijo Dodatnemu skladu. Ta sklad upravlja skupina velikih zavarovalnic, njegove administrativne stroške pa pokriva Jamstveni sklad (Queisser, Vittas, 2000, str. 54-55).

5.8. DOLŽNOST RAZKRITJA PODATKOV

Švicarski pokojninski skladi niso predmet obsežnih pravil o razkritju poslovanja javnosti. Skladi morajo predložiti letna finančna poročila nadzornim oblastem in obveščati svoje člane o stanju na njihovem individualnem računu na posameznikovo željo ali vsaj vsake tri leta. Prav tako se od njih zahteva natančno poročilo o transferju kapitala, ko delavci menjajo zaposlitev.

Pokojninski skladi javnosti na splošno nudijo zelo malo informacij. Razlog je v tem, da urad za statistiko izdaja statistične podatke z dveletno zamudo. Statistični podatki vsebujejo zelo malo informacij o naložbeni politiki in stroških poslovanja. Brez večjega raziskovalnega truda imajo delavci na razpolago zelo malo podatkov, da bi lahko primerjali učinkovitost svojega sklada z drugimi skladi (Queisser, Vittas, 2000, str. 55-58).

Pomanjkanje transparentnosti strukture in dela švicarskih pokojninski skladov je ena izmed skrivnosti švicarskega pokojninskega sistema. Še posebej v primeru donosov na naložbe in stroškov poslovanja javnost ne kaže pretirane skrbi okoli pomanjkanja transparentnosti. To se lahko pojasni s splošnim zadovoljstvom nad rezultati pokojninskih skladov in švicarskim gospodarstvom na sploh.

5.9. POGLED V PRIHODNOST

Drugi pokojninski steber v Švici je postal ogromen sistem z dveh vidikov, z vidika števila udeležencev in z vidika finančnih sredstev. V prihodnosti se drugi steber verjetno ne bo več širil, njegova rast pa se bo kazala v izboljšanjem poslovanja in učinkovitosti. Izziv predstavljata predvsem strožji nadzor in povečana transparentnost, ki sta otežena zaradi razdrobljene strukture drugega stebra ter prisotnosti velikega števila majhnih institucij.

Transparentnost bi se lahko izboljšala z rednim poročanjem o poslovanju individualnih skladov ter celega stebra na sploh. S tem bi se tudi povečala obveščenost posameznih delavcev.

¹⁴ Prispevek je bila leta 1990 0.04%, leta 1997 0.06%.

Naslednji, enako pomemben izziv je izboljšanje donosa na naložbe. Pritisk po ne tako strogih pravilih naj bi vodil do izboljšane učinkovitosti naložb. Vedno bolj se pojavlja tudi zahteva po tem, da bi zaposleni sami izbirali sklad in s tem tudi uravnavali svoje naložbe. V tem primeru bi morda Švica morala slediti ZDA, Avstraliji, Kanadi in drugim državam s ponudbo večjega števila skladov znotraj enega načrta.

Švica je predlagala dvojno urejevalno pravilo¹⁵, ki vsebuje visoko regulativo v obliki državnih garancij za tiste, ki imajo nizke donose, ter manj državnega poseganja z garancijami tam, kjer ljudje stremijo k večjim donosom. Pojavila se je tudi potreba, da enotno stopnjo konverzije zbranih sredstev v anuiteto nadomesti bolj fleksibilen sistem (Queisser, Vittas, 2000, str. 58).

6. UREDITEV DRUGEGA POKOJNINSKEGA STEBRA NA MADŽARSKEM

6.1. ZAČETEK REFORME IN OBDOBJE PREHODA

Madžarska je uvedla trostebni pokojninski sistem 1. septembra 1997. To je tudi uradni začetek drugega stebra, ki popolnoma temelji na naložbenem sistemu s pokojninskimi načrti v SDP (Parniczky, 1998, str. 2).

Prva dva stebra zahtevata obvezno udeležbo, tretji¹⁶ je prostovoljen. Oba obvezna stebra sta si komplementarna, pokrivata različna tveganja in zadovoljujeta različne potrebe in pričakovanja.

Članstvo v novem drugem stebru je obvezno le za tiste, ki so se prvič zaposlili po letu 1998. Nujno morajo izbrati sklad, kateremu bodo plačevali prispevke. Če se ne odločijo za noben sklad, avtomatično pripadajo lokalnemu skladu, kjer imajo stalno prebivališče. Tisti zaposleni, ki že plačujejo prispevke v prvi steber in bodo kasneje pridobili pokojninske pravice iz njega, imajo možnost izbire. Lahko ostanejo v starem sistemu ali prestopijo v novega. Člani novega sistema plačujejo del prispevkov, sicer namenjenih za prvi steber, v privatni pokojninski sklad. Posledično je seveda pokojnina iz prvega stebra nižja, vendar je nadomeščena s pokojnino iz drugega stebra. Madžari imajo možnost prestopiti nazaj v stari sistem, potem ko so bili že člani novega reformiranega sistema. Menjava je možna le enkrat in to do 31. 12. 2002 (Parniczky, 2000, str. 87).

Stari pokojninski sistem se bo ohranil zaradi zaposlenih, ki nočejo prestopiti v novega in zaradi trenutnih upokojencev. Končal naj bi se v 50. do 70. letih, vendar pa zaradi ustavne pravice lahko delavci v času reforme svobodno izberejo v katerem sistemu bodo udeleženi.

¹⁵ Dual regulatory structure

¹⁶ Tretji pokojninski steber obstaja od leta 1993.

6.2. FINANCIRANJE DRUGEGA STEBRA: STROŠKI IN KORISTI

6.2.1. STROŠKI

Največji problem pri uveljavitvi drugega stebra predstavlja financiranje obdobja prehoda (Parniczky, 2000, str. 87). Dejstvo je, da je drugi steber pahnil prvega v deficit, saj bo le-ta še dolgo izplačeval pokojnine trenutnim upokojencem in tistim, ki so ostali v starem pokojninskem sistemu.

Mlada generacija, ki vstopa na delovni trg, in aktivni zaposleni, ki so se prostovoljno odločili za novi pokojninski sistem, bodo plačevali prispevke v višini 8%¹⁷, delodajalci pa v višini 18% bruto plače. Tako se eno četrtno prispevkov preusmeri iz prvega v drugi steber, kar naj bi pomagalo prvi steber obdržati v ravnotežju (Augusztinovics et al., 2002, str. 50).

Na prvi pogled izgleda deficit prvega stebra ogromen, vendar po kasnejših izračunih ne bi presegel 1% BDP-ja v vsakem letu tranzicije. Vlada trdi, da se bo varčevanje v privatnih skladih povečalo vsaj za toliko, kot je deficit prvega stebra. Deficit bi pokrivala tako, da bi si v drugem stebru sposojala sredstva, ki bi se prelivala preko domačega finančnega trga.

Tako se pojavi vprašanje: kakšen je interes države, da je preusmerila eno četrtno prispevkov v privatne sklade, kasneje pa si bo sposodila podobno vsoto za financiranje nastajajočega deficita? Odgovor bi se verjetno glasil: obdobje prehoda bo predvideno trajalo 50-70 let, medtem ko krizi sedanjega pokojninskega sistem ni videti konca.

6.2.2. KORISTI

Velika prednost drugega stebra je, da spodbudi posameznika k plačevanju prispevkov. Posameznik ima tudi enostaven pregled nad svojim varčevanjem. Če se bo pripravljenost plačevanja prispevkov povečala, država premišljuje o zmanjšanju prispevne stopnje.

Privatni skladi bodo začeli izpolnjevati svoje obveznosti čez približno 15 let od danes. Do takrat jim ni treba izplačevati nobenih pokojnin, ampak samo zbirati prispevke in jih investirati. Vendar pa pričakujejo rast sredstev tudi po prvih petnajstih letih, saj se bo prva generacija, ki se je zaposlila leta 1998, upokojila čez 40 let. Do takrat pa bodo sredstva počasi naraščala, kar ponuja skladom možnost dolgoročnega investiranja.

Trenutna predvidevanja kažejo, da bodo skladi največ investirali v državne obveznice. Skladi iščejo varne naložbe, država pa mora v vsakem primeru pokriti deficit prvega stebra v tranzicijskem obdobju. Vendar izračuni kažejo, da državne obveznice ne bodo mogle absorbirati celotnih privarčevanih prispevkov, saj jih kupujejo tudi drugi investitorji in ne samo pokojninski skladi. To bo omogočilo državi, da zniža obrestno mero in izda obveznice z

¹⁷ Nekateri elementi se je uvajalo postopoma. Leta 1998 in 1999 je bila stopnja prispevkov 6%, na 8% se je povečala leta 2000.

daljšim donosom do dospelja. Vse to naj bi imelo pozitivne učinke na madžarsko gospodarstvo.

Po dosedanjih ocenah bodo akumulirani prihranki v pokojninskih skladih presegli deficit, ki je nastal zaradi prehoda. Izogibanje neplačevanju prispevkov bo v novem sistemu upadlo, saj je privlačnejši za varčevanje. Del prispevkov, ki se ne bo mogel naložiti v državne obveznice, se bo preusmeril na trg kapitala v dolgoročne investicijske naložbe. Vse to bo povečalo gospodarsko rast, delovna mesta in prispevalo k večanju standarda. Madžarska vlada predvideva, da bo uvedba drugega stebra povečala rast BDP-ja za 1,5-2 odstotne točke (Parniczky, 2000, str. 95).

6.3. INSTITUCIONALNE ZNAČILNOSTI MADŽARKEGA DRUGEGA STEBRA

6.3.1. PRAVNA UREDITEV

Pokojninski sklad v drugem stebru mora imeti vsaj 2 000 članov. Pravne osebe, ki lahko ustanovijo sklad, so: že obstoječi sklad tretjega prostovoljnega stebra, delodajalec, banka, zavarovalnica, sindikat, profesionalna združenja. Član lahko zamenja sklad po šestih mesecih udeležbe v nekem skladu

6.3.2. PRAVILA NALOŽBENE POLITIKE

Zakon določa vodilna pravila naložbene politike. Sredstva pokojninskega sklada morajo biti naložena v prid članov sklada. Zakon določa pravila diverzifikacije in ujemanje sredstev z obveznostmi. Splošno načelo je, da sklad lahko investira na borzi ali OTC trgu. Dve izmed pomembnejših pravil sta, da naložba sklada v vrednostne papirje enega izdajatelja ne sme presegati 10% sredstev ter da naložbe v tujino ne smejo presegati 30% sredstev sklada (Parniczky, 2000, str. 100).

6.3.3. REVIZIJA IN RAZKRITJE POSLOVANJA

Sklad mora voditi sredstva po knjižni in po tržni vrednosti in mora objaviti enostavno verzijo revidiranih letnih poročil, ki zajemajo bilanco stanja, izkaz uspeha in finančno poročilo o naložbah. Vsak član je vsaj enkrat letno obveščen o stanju varčevalnega računa.

Zakon določa, da sklad lahko oglašuje le svoje preteklo poslovanje in ne sme dajati obvezujočih obljub o prihodnjem poslovanju sklada in njegovi uspešnosti (Parniczky, 2000, str. 101).

6.3.4. IZPLAČEVANJE ANUITETE

Privarčevani prispevki so izplačani v obliki doživljenjske anuitete od upokojitve dalje. Pokojnina drugega stebra je podvržena indeksaciji tako kot pokojnina prvega stebra.

Usklajena mora biti s kombiniranim indeksom neto plače in življenjskih stroškov. Vsak član, ki je bil v drugem stebru 15 let, mora sprejeti pokojnino v obliki anuitete. Tisti, ki te dobe niso dosegli, lahko prejmejo sredstva tudi v enkratnem znesku, vendar je v tem primeru pokojnina nižja kot v primeru anuitete (Palacios, Rocha, 1997, str. 37).

6.4. VLOGA DRŽAVE IN NADZOR

6.4.1. JAMSTVENI SKLAD

Jamstveni sklad (*Guarantee Fund*) je državni sklad, katerega upravo določi Ministrstvo za finance ter Združenje pokojninskih skladov. Glavni nalogi sklada sta (Parniczky, 2000, str. 103-105):

1. Sklad mora zagotoviti pravice članom, če se odločijo zamenjati pokojninski sklad. V primeru, da prejšnji sklad ni zmožen izpolniti vseh obveznosti in se vsa sredstva člana prenesejo na novi sklad, bo Jamstveni sklad pokrtil razliko in prevzel terjatve do starega sklada.

2. Sklad mora zagotoviti minimalno pokojnino iz drugega stebra, vendar samo za tiste, ki so bili v drugem stebru več kot petnajst let. Minimalna pokojnina drugega stebra predstavlja 25% pokojnine člana prvega stebra.

Sklad se financira iz prispevkov pokojninskih skladov. Država prispeva v Jamstveni sklad le v primeru popolnega izčrpanja njegovih virov. To pomeni, da nima nobenih neposrednih obveznosti do pokojninskih skladov ali njihovih članov. Obveznosti države so omejene le na primer malomarnega poslovanja ali namerne prevare ter minimalne pokojnine.

6.4.2. ZAJAMČENI DONOS

Pokojninski skladi imajo določeno zgornjo in spodnjo mejo donosa, ki ga morajo izpolniti. Trenutno je ta meja postavljena med 85% in 140% donosa dolgoročne madžarske državne obveznice. V primeru, da sklad ne doseže zahtevane zajamčene stopnje donosnosti v treh letih zapored, pride do intervencije nadzornih organov. Država ne daje nobenih garancij na donosnost investicij (Parniczky, 2000, str. 104). Pokojninski sklad mora ustvariti notranje rezerve, kadar je donosnost investicij večja od zajamčene, da lahko krije izgubo takrat, ko je donosnost manjša od zajamčene.

6.4.3. NADZOR

Delovanje pokojninskih skladov nadzoruje Javna agencija za nadzor privatnih skladov (*State private funds supervision office – SPFS*), ki je pod okriljem Ministrstva za finance.

SPFS je bila ustanovljena pred pokojninskimi skladi. Pokojninski skladi so obvezani oddati četrtletne, polletne in letne finančne izkaze. Vloga SPFS je zaščititi interese zaposlenih z določenimi pravili. Prav tako predstavlja interese države z obveznimi prispevki in davčnimi olajšavami. SPFS podpira razvoj drugega stebra s publikacijami in organizacijo izobraževalnih konferenc.

Financiranje SPFS-ja poteka preko državnega proračuna, vendar pa mora generirati tudi prihodek iz drugih virov. Tako skladi SPFS-ju plačujejo tudi 0.2% prispevkov članov (Parniczky, 2000, str. 105-106).

6.5. MADŽARSKI DRUGI STEBER V ŠTEVILKAH

Madžari so z odprtimi rokami sprejeli drugi steber, ki je na koncu prvega leta delovanja (konec 1998) imel 1.3 milijona članov. Do konca marca 1999 so imeli skladi več kot 1.5 milijonov članov. Članstvo v privatnem pokojninskem skladu za tiste s prvo zaposlitvijo je postalo obvezno s 1. julijem 1998, prej so drugi steber predstavljali le člani, ki so se sami odločili za prestop v novi sistem. Leta 2001 je imel drugi steber 2.2 milijona članov, kar predstavlja skoraj 50% celotnega aktivnega prebivalstva. Od tega je za 150.000 članov udeležba obvezna (Augusztinovics et al., 2002, str. 51).

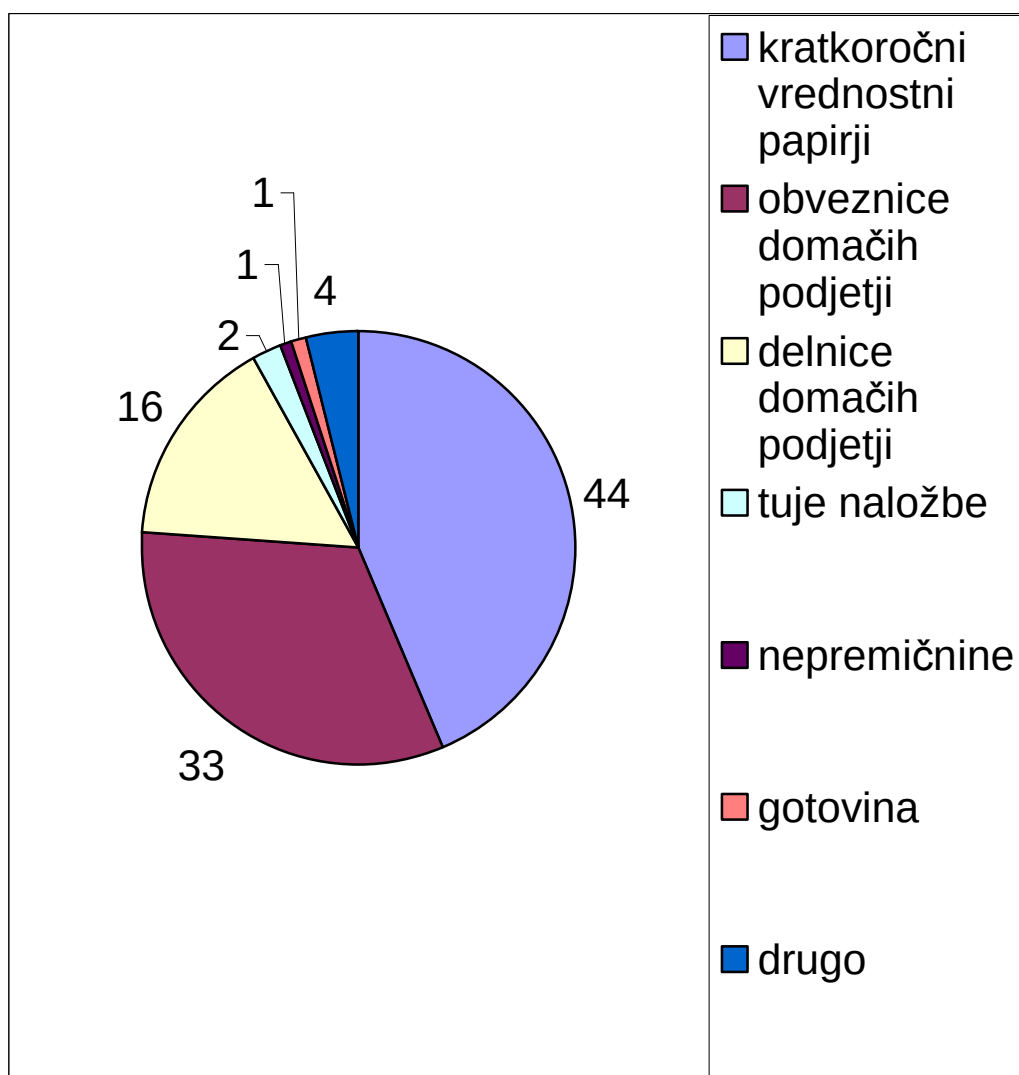
Sredstva skladov so naraščala hitreje, kot so to predvidele napovedi vlade, in so v letu 2000 znašala skoraj 800 milijonov evrov.

V letu 1998 je bilo na Madžarskem 60 pokojninskih skladov oziroma izvajalcev pokojninskih načrtov v drugem stebru, kar je bila prevelika številka glede na potencialno število varčevalcev. Do leta 2000 je število izvajalcev padlo na 21 in vlada pričakuje še večjo koncentracijo trga. Za ekonomično poslovanje z normalnimi stroški je potrebno, da ima sklad vsaj 100.000 članov. Konec leta 2000 je to mejo preseglo le sedem skladov (Augusztinovics et al., 2002, str. 67).

6.5.3. STRUKTURA NALOŽB POKOJNINSKIH SKLADOV

Na Madžarskem še ni mogoče definirati tipičen portfelj pokojninskih skladov, ker naložbena politika med njimi zelo varira. V povprečju so skladi imeli naslednji portfelj konec leta 2000: 44% kratkoročnih vrednostnih papirjev, 33% dolgoročnih obveznic domačih podjetji, 16% delnic domačih podjetji, 2% tujih naložb, 1% naložb v nepremičnine, 1% gotovine ter 4% drugih naložb (Augusztinovics et al., 2002, str. 75).

Slika 2: Portfelj pokojninskih skladov konec leta 2000

Vir: Augusztinovics et al., 2002, str. 75.

Navedeni podatki nakazujejo zelo konzervativno politiko investiranja, kar je razumljivo, saj je drugi steber na začetku svojega delovanja in skladi na začetku akumulacije sredstev.

6.6. POGLED V PRIHODNOST

Rezultati ankete, ki jo je izvedla institucija TARKI, nakazujejo splošno zaupanje v celotni novi pokojninski sistem. Ljudje pričakujejo višje donose v drugem stebru kot v prvem ter menijo, da je njihov denar varnejši v pokojninskih skladih, kar je verjetno posledica podpore in garancije države. Tudi kriza trga kapitala leta 1998 ni spremenila pričakovanja ljudi, kar je verjetno posledica, da ljudje skladov niso povezovali z borzo.

V prihodnosti bo prihajalo do vse večje koncentracije trga. V obdobju nastajanja diplomskega dela je na Madžarskem 1/5 pokojninskih skladov upravljala s 4/5 članov in sredstvi drugega stebra. Trenutne raziskave so pokazale, da člani večkrat zamenjajo sklad, kot je bilo pričakovati.

Napovedi madžarske vlade so, da bodo sredstva skladov do leta 2030 predstavljala 50% BDP-ja. Madžarska želi z drugim pokojninskim stebrom slediti zahodni Evropi. Kljub temu, da ima mogoče slabše makroekonomske preddispozicije, zaenkrat dosega dobre rezultate (Gal, 2001).

7. UREDITEV DRUGEGA POKOJNINSKEGA STEBRA V SLOVENIJI

7.1. ZAČETEK REFORME POKOJNINSKEGA SISTEMA

Proces reformiranja slovenskega pokojninskega sistema je trajal več kot 4 leta in je z uvedbo novega zakona o pokojninskem in invalidskem zavarovanju, ki je začel veljati 1. 1. 2000, dobil svoj epilog. Prvotni namen države je bil, da v precejšnji meri privatizira sistem socialnega pokojninskega zavarovanja. S predlogom uvedbe obveznega drugega pokojninskega stebra je ponudila koncept akumulacije finančnih sredstev za potrebe bodočih pokojnin nasproti sedaj veljavnemu javnemu sistemu sprotnega financiranja. Vendar je bil navedeni predlog za določene interesne skupine preveč radikalen, zato pomeni sprejeti zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju odmik od prvotnih načrtov države in ponuja 'mehkejšo' različico z uvedbo prostovoljnih dodatnih pokojninskih zavarovanj, ki v Sloveniji predstavljajo drugi pokojninski steber (Bešter, Plavšak, 1999, str. 16).

7.2. DODATNO POKOJNINSKO ZAVAROVANJE

Dodatna pokojninska zavarovanja so prostovoljna, vendar pa k zavarovanju lahko pristopijo le zavarovanci ali uživalci pravic iz obveznega zavarovanja oziroma prvega stebra. Zavarovanje je lahko individualno ali kolektivno.

7.2.1. POKOJNINSKI NAČRT

Vrsta in obseg pravic iz prostovoljnega dodatnega zavarovanja, pogoji za pridobitev ter postopek uveljavljanja se določijo s pokojninskim načrtom. Odobri ga minister za delo. Pokojninski načrt lahko oblikujejo: delodajalec, zavarovalnica ali banka ter pokojninska družba. Pokojninski načrt lahko izvajajo pokojninski skladi ali zavarovalnice. Pokojninski skladi se lahko oblikujejo kot vzajemni pokojninske skladi ali kot pokojninske družbe. V Sloveniji je pokojninska družba v praksi redkeje izvajalec prostovoljnega dodatnega pokojninskega zavarovanja, ker so pogoji za njeno ustanovitev strožji od tistih, ki veljajo za ustanovitev zavarovalnice ali pokojninskega sklada (Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju, 2000).

7.2.2. NEKATERE ZNAČILNOSTI DODATNIH POKOJNINSKIH ZAVAROVANJ

Dodatna pokojninska zavarovanja delujejo na naložbenem principu, kar pomeni, da zavarovanec prevzema tudi naložbeno tveganje. To naložbeno tveganje ni popolno, ampak je

omejeno z zajamčenim donosom na vplačano čisto premijo, ki ne more biti nižji od 40% povprečne obrestne mere za državne vrednostne papirje.

Prostovoljno dodatno zavarovanje se financira z zbranimi premijami, ki jih na svoje osebne račune vplačujejo zavarovanci oziroma v njihovo korist delodajalci ali pa oboji. Višina premije je omejena navzdol in navzgor. Mesečna premija po zakonu ne more biti nižja od 3.683 tolarjev. Najvišji znesek premije, vplačane v koledarskem letu, pa lahko znaša največ 24% obveznih prispevkov za pokojninsko in invalidsko zavarovanje vendar ne več kot 441.958 tolarjev letno, če zavarovanec še želi koristiti davčne olajšave. Seveda lahko zavarovanec plačuje višji znesek, vendar mu država nad to vsoto ne prizna davčne olajšave. Delodajalec od premije, ki jo vplača v korist zavarovanca, ne plača prispevkov za socialno zavarovanje (Bešter, Plavšak, 1999, str. 14).

Če je dejanski donos višji od zajamčenega, mora upravljalec v višini razlike oblikovati rezervacije za kritje razlike med zajamčenim in dejanskim donosom. Te rezervacije se lahko porabijo samo za kritje razlike med zajamčenim in dejanskim donosom v tistem obdobju, ko je dejanski donos nižji od zajamčenega.

Kolektivna pokojninska zavarovanja lahko izvajajo le tista podjetja, ki vključujejo v pokojninski načrt 51% zaposlenih in le ta podjetja so deležna davčnih olajšav. Pravico do vključitve imajo pod enakimi pogoji vsi zaposleni pri delodajalcu, vendar pa vključitev ne sme biti pogoj za sklenitev delovnega razmerja (Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju, 2000).

7.2.3. DAVČNE OLAJŠAVE

Osnovno vodilo pri uvedbi dodatnih zavarovanj, ki ga zasleduje država, je, da je potrebno spodbujati varčevanje in obdavčiti potrošnjo. Tudi Slovenija se pri davčni politiki drži pravila EET, ker je ta najbolj spodbuden za razvoj dodatnih pokojninskih zavarovanj.

Glavna značilnost pokojninskih prihrankov je, da je njihovo črpanje omejeno in praktično nemogoče do določene starosti ali do upokojitve. Posameznik v prvih desetih letih varčevanje ne more črpati prihrankov. To je nujno za dolgoročno kapitalizacijo, hkrati pa tudi neatraktivno za posameznika.

Razlog za omejitev prispevkov, ki jih posameznik lahko neobdavčene vplača v sistem, je, da se bogati ne bi izognili plačilu davkov.

Slovenska vlada želi prepričati svoje državljane v nujnost dodatnega pokojninskega zavarovanj, zato je tudi pripravljena sprejeti davčne izdatke, ki bodo nastali zaradi davčnih olajšav. Davčne spodbude so nujno potrebne in upravičene ter služijo kot učinkovit instrument za spodbujanje varčevanja namesto potrošnje.

7.3. KRITIKA DODATNIH POKOJNINSKIH ZAVAROVANJ IN NJIHOVA PRAKSA

Zakon, ki ureja pokojninska zavarovanja, je pravzaprav zelo liberalen. Pušča proste roke pri odločitvi, ali so bomo vključili ali ne, in je še najbolj naklonjen vzajemnim pokojninskim skladom, saj pozitivni učinki naložb večajo potencialno pokojnino članov, ker se donos pripiše zavarovancem in upravitelju sklada.

Namen države je bil jasen: spodbuditi predvsem dodatna kolektivna zavarovanja v podjetjih. To nakazuje tudi davčna ureditev, ki je najbolj prijazna do tistih pokojninskih načrtov, ki jih financira delodajalec. Delodajalec s tem dejanjem pokaže, da mu je mar za zaposlene in jih hkrati vsaj delno naveže nase.

Pojavilo se je tudi nekaj kritik na račun dodatnih pokojninskih zavarovanj (Pirtovšek, Žnidaršič-Kranjc, Učakar, 2001):

- V večini slovenskih podjetij ocenjujejo, da se bodo z uvedbo dodatnega kolektivnega pokojninskega zavarovanja povečali stroški dela¹⁸, saj bodo delavci skušali prevaliti stroške kolektivnega zavarovanja na podjetja.

- Naslednja kritika se nanaša na davčne olajšave. Za delavca je ugodneje, če premijo zanj plačuje delodajalec, ker od vplačane premije ne plača niti dohodnine niti prispevkov za socialno varnost. V primeru individualnega zavarovanja pa delavec plača premijo iz svoje neto plače. Vsebinsko se plačilo davka le prenese v kasnejše obdobje, vendar pa velja, da je bolje davke plačati čim kasneje.

- Obstaja tudi bojazen, da bi po 10 letih (tako dolgo namreč zavarovanci ne morejo razpolagati s privarčevanimi sredstvi) prišlo do množičnega dviga privarčevanih sredstev za dodatno pokojnino. To dejanje bi imelo velik vpliv na celotno gospodarstvo.

7.4. PRIKAZ TRENUTNEGA STANJA V SLOVENIJI IN RAZVOJ V PRIHODNOST

Trenutno je v Sloveniji približno 85.000 zavarovancev prostovoljnega dodatnega pokojninskega zavarovanja in približno 1200 podjetij, ki so se priključila kakšnemu pokojninskemu načrtu. Privarčevanih sredstev je v pokojninskih družbah in skladih za več kot tri milijarde tolarjev. Na slovenskem trgu je trenutno 16 izvajalcev dodatnega pokojninskega zavarovanja¹⁹.

Če primerjamo trenutno število zavarovancev s potencialnim številom varčevalcev za dodatno pokojninsko zavarovanje, ki je okoli 450.000, je trenutno v Sloveniji v drugi steber vključenih 18% aktivnega prebivalstva. Kljub temu da je bilo pričakovati večje zanimanje s

¹⁸ Rezultati javnomnenjske raziskave, ki jo je opravila agencija Spem. Vzorec zajema 250 družb.

¹⁹ Interno gradivo Zavarovalnice Triglav.

strani prebivalstva, je do sedaj možno oceniti dodatno pokojninsko zavarovanje pozitivno bolj z vidika kolektivnega zavarovanja s strani podjetij.

Naslednji problem predstavlja število izvajalcev, ki je v primerjavi s potencialnim številom varčevalcev preveliko. Razloge za tako veliko število izvajalcev je treba iskati v ohlapnih kriterijih. Tako veliko število izvajalcev, glede na število varčevalcev, za Slovenijo ni smotno. Po zakonu mora imeti pokojninska družba po prvem letu delovanja 15.000 zavarovancev, pokojninski sklad pa 1000. Da bodo družbe in skladi izpolnili te zahteve, bo s časoma prihajalo do koncentracije trga in združevanja družb. V prihodnosti naj bi na slovenskem trgu dodatno pokojninsko zavarovanje izvajalo največ 5 pokojninskih družb in skladov, od katerih bi vsak imel okoli 100.000 zavarovancev. Taka struktura trga bi omogočala kvaliteten donos za izvajalce dodatnih pokojninskih zavarovanj z optimalnimi stroški (Gospodarski izzivi, 2001).

Pomembna je tudi vloga države. Država bi morala bolj aktivno sodelovati, saj je uvedba dodatnega pokojninskega zavarovanja nacionalni projekt. Njena vloga bi se morala odražati predvsem v ustrezni promociji in osveščanju prebivalstva, da je reforma nujna in da bo pokojnina iz prvega stebra zadostovala le za najosnovnejše preživetje. Podpora države pa se kaže tudi v tem, da možnost vključevanja zaposlenih v javni upravi še do danes ni bila ustrezno razrešena (Pirtovšek, Žnidaršič-Kranjc, Učakar, 2001).

Nujno bi bilo treba povečati tudi sodelovanje med državo in izvajalci pokojninskih načrtov. Izvajalci pokojninskih načrtov so tisti, ki opazijo največ problemov pri njihovem trženju. Za razvoj novih rešitev pa je potreben interes vseh vpletenih strani.

Pokojninski skladi bi morali postati pomembni igralci na trgu kapitala, vendar so se zaradi pozne reforme slabo krepili. V Sloveniji imajo banke kot institucionalni investitorji še vedno favorizirano vlogo, kar vodi v neuravnotežen trg kapitala. Pokojninski skladi izvajajo zelo konzervativno naložbeno politiko in imajo praktično vsi isti portfelj naložb. Na začetku je sicer taka politika razumljiva, vendar pa bodo morali skladi kasneje investirati tudi v bolj tvegane vrednostne papirje. S tem bo tudi primarni trg kapitala bolje deloval (Gospodarski izzivi, 2001).

8. SKLEP

Javni pokojninski sistemi so dolgo uspešno zagotavljali socialno varnost delavcev v starosti, odpravljali oziroma močno zmanjševali revščino, pokojnine ohranjali sorazmerne prispevkom, poslovali z bistveno manjšimi administrativnimi stroški kot katerakoli oblika zasebnih pokojninskih shem in pripomogli k uravnoteženosti med delom in kapitalom. Vendar pa je dokladni sistem uspešen za vse generacije dokler prebivalstvo in gospodarska rast rasteta skupaj hitreje kot obrestna mera. Evropske države so se po dolgem času v 80. in 90. letih soočile z upočasnjeno gospodarsko rastjo, visoko inflacijo in brezposelnostjo, proračunskim primankljajem ter negativnimi demografskimi trendi. Zaradi opisanih

problemov se dokladni sistem sooča s številnimi problemi, za katere ponuja rešitev naložbeni sistem.

Drugi pokojninski steber temelji na naložbenem principu financiranja. Skozi aktivno dobo zaposlenega se zbirajo prispevki, ki se nalagajo na varčevalni račun. S prispevki upravlja pokojninski sklad, ki je odgovoren za dobro poslovanje in naložbe prispevkov. Ob upokojitvi se naloženi prispevki izplačujejo v obliki doživljenjske rente. Ta renta predstavlja dodatno pokojnino iz drugega pokojninskega stebra. Drugi steber se financira na več načinov, kar pomeni tudi več oblik pokojninskih načrtov. Odgovornost za izvedbo pokojninskih načrtov leži predvsem na delodajalcu, kot potencialnemu plačniku prispevkov, ter pokojninskem skladu, kot upravljalcu teh prispevkov.

Na Nizozemskem in v Švici ima drugi steber že kar nekaj zgodovine. V obeh državah je udeležba obvezna in visoka. Nizozemski drugi steber v večini predstavljajo industrijski skladi posameznih panog, v Švici pa pokojninski sklad praviloma izbere delodajalec. V obeh državah skladi poslujejo netvegano, saj se jim gre bolj za dolgoročno varnost in zmožnost izpolnjevanja svojih obveznosti kot za dobiček.

Madžarska in Slovenija sta tranzicijski državi. Madžarska je uvedla obvezno udeležbo v drugem stebru s prvo zaposlitvijo delavca po sprejetju reforme. V Sloveniji pa imamo drugi steber na podlagi prostovoljne udeležbe. Vlada se je osredotočila predvsem na reformo obstoječega javnega sistema in uvedla prostovoljno dodatno pokojninsko varčevanje.

Drugi steber je nujen in neizogiben ter predstavlja delno privatizacijo pokojninskega sistema. Razbremenjuje prvi steber in obveznosti države do izplačila pokojnin iz prvega stebra. Posamezniku po upokojitvi omogoča izboljšati življenjski standard. S povečanjem prihrankov se povečujejo tudi naložbe in s tem - posledično - gospodarska rast.

LITERATURA

1. Administrative Costs in Defined Contribution Schemes. Room document N°24. First meeting of the OECD Forum on private pension, hosted by The Ministry of Finance of the Czech Republic, 2000. 10 str.
2. Augusztinovics Maria et al.: The Hungarian Pension System Before and After the 1998 Reform. Elaine Fultz, ed. Pension Reform in Central and Eastern Europe, Budapest, Volume 1, 2002, str. 25-93.
3. Bešter Helena, Plavšak Nina: Prostovoljno dodatno pokojninsko zavarovanje in pokojninski skladi. GV Izobraževanje. Ljubljana: Inštitut za delovna razmerja, 1999. 22 str.
4. Bubnov - Škoberne Anjuta: Pravo socialne varnosti. Ljubljana: Pravna fakulteta, 1999. str. 69–74.
5. Bugarič Bojan: Okrogla miza - Socialna varnost: Privatizacija pokojninskih sistemov: (ne)varna strategija?. Podjetje in delo, Ljubljana, 1999, 6, str. 14–25.
6. Chassard Yves: Reforma pokojninskih sistemov v Evropi. Mednarodna konferenca o izzivih in problemih pokojninskih reform v Evropi in Sloveniji, Ljubljana 27. in 28.oktobra 1997. 14 str.
7. d'Herbais Pierre-Guillaume: The Institutional Alternatives for Slovenia. Mednarodna konferenca o izzivih in problemih pokojninskih reform v Evropi in Sloveniji, Ljubljana, 1997. 11 str.
8. Fifteen Principles for Regulation of Private Occupational Pensions Schemes. Sofia: Private Pension Conference, 2001. [URL: <http://www.oecdconference.org/Documents/04juantaxonomy1.doc>], 25. 1. 2002.
9. Gal Robert: Pension Fund Governance in Hungary in an International Context. Sofia: Private Pension Conference, 2001. [URL: <http://www.oecdconference.org/Documents/40sofia-gal.doc>], 25. 1. 2002.
10. Gollier Jean-Jacques: Private Pension Systems. Juan Yermo, ed., Private Pension System and Policy Issues No.1. B.k.: OECD, 2000, str. 223-336.
11. Hepp Stefan: Načrti pokojninskega zavarovanja iz zaposlitve v Švici: obvezni pokojninski načrti – prvih 10 let. Mednarodna konferenca o izzivih in problemih pokojninskih reform v Evropi in Sloveniji, Ljubljana, 1997. 12 str.

12. Holzmann Robert: Glavni vidiki reform pokojninskega sistema ob podpori Svetovne banke. Mednarodna konferenca o izzivih in problemih pokojninskih reform v Evropi in Sloveniji, Ljubljana, 1997. 10 str.
13. Kastelein Marlies: Dutch Pension and Annuities for Seconded Workers, 2001. [URL: http://www.watsonwyatt.com/europe/pubs/insurancefinancial/articles/2001_02_06.asp], 22. 2. 2002.
14. Lindeman David, Rutkowski Michal, Sluchynskyy Oleksiy: The Evolution of Pension Systems in Eastern Europe and Central Asia: Opportunities, Constraints, Dilemmas and Emerging Practices. Sofia: Private Pension Conference, 2001. [URL: <http://www.oecdconference.org/Documents/02Lindeman.doc>], 25. 1. 2002.
15. Nussbaum Werner: The Swiss Pension Benefit System. Room document N°2. First meeting of the OECD Forum on private pension, hosted by The Ministry of Finance of the Czech Republic, 2000. 13 str.
16. Palacios Robert, Rocha Roberto: Pension Reform Issues in moving to a multipillar system – The Hungarian Case. Mednarodna konferenca o izzivih in problemih pokojninskih reform v Evropi in Sloveniji, Ljubljana 1997, str. 33-42.
17. Parniczky Tibor: Case Study of the Three – Pillar Pension System in Hungary. Juan Yermo, ed., Private Pension System and Policy Issues No.1. B.k.: OECD, 2000, str. 87-123.
18. Parniczky Tibor: Private Pension Funds in Hungary: Regulation and Institutional Arrangements. Budapest: Pension Funds Trainig Program, 1998. 15 str.
19. Pesando E. James: The Containment of Bankruptcy Risk in Private Pension Plans. Juan Yermo, ed., Private Pension System and Policy Issues No.1. B.k.: OECD, 2000, str. 337-370.
20. Pirtovšek Srečko, Žnidaršič-Kranjc Alenka, Učakar Mitja: Drugi steber pokojninskega zavarovanja. Kapital, Maribor, 11 (2001), 270, str. 30-47.
21. A Proposal for Developing a Taxonomy of Private Pension System. Sofia: Private Pension Conference, 2001. [URL: <http://www.oecdconference.org/Documents/04Juantaxonomy1.doc>], 25. 1. 2002.

22. Queisser Monika, Vittas Dimitri: The Swiss Multi-Pillar Pension System: Triumph of Common Sense. B.k.: The World Bank. Development Research Group, 2000. 85 str.
23. Recent developments of private pension system in OECD Member Countries. Sofia: Private Pension Conference, 2001. [URL: <http://www.oecdconference.org/Documents/18AnnetteRecent%20Developments4.doc>], 25. 1. 2002.
24. Stanovnik Tine: Financiranje pokojninskih sistemov. Neven Borak, ur., Slovenska ekonomska revija, Ljubljana: Zveza ekonomistov Slovenije, 1996,1, str. 43-56.
25. Stanovnik Tine: Reforma pokojninskega sistema in potrebne spremembe na davčnem področju. Mednarodna konferenca o izzivih in problemih pokojninskih reform v Evropi in Sloveniji, Ljubljana, 1997, 6 str.
26. Tamburi Giovanni: Drugi steber in izgube pri prehodu. Mednarodna konferenca o izzivih in problemih pokojninskih reform v Evropi in Sloveniji, Ljubljana, 1997, 8 str.
27. Tamburi Giovanni et al.: Supplementary pensions in the European Union. Brussels: Office for Official Publications of the European Communities, 1994. 131 str.

VIRI

1. Bela knjiga o reformi pokojninskega in invalidskega zavarovanja. Ljubljana: Vlada RS, 1997. 253 str.
2. Gospodarski izzivi, oddaja na Televiziji Slovenija, 1. program ob 20.05, 26.11.2001.
3. Interna gradiva Zavarovalnice Triglav.
4. Šega Lidija: Veliki moderni poslovni slovar: angleško-slovenski. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1997. 957 str.
5. Zakon o pokojninskem in invalidskem zavarovanju z uvodnimi pojasnili in s stvarnim kazalom Jožeta Kuhlja. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije, 2000. 496 str.